

2 + H T X 4 4

⊗

3

≠

Λ

†

⌘

1

↑

Λ

◇

K

∩

∪

D

)

⋈

⊖

⌘

γ

I

Λ

H

≡

⌘

Υ

≡

M

⌘

4

M

M

4H4Λ0 ⌘↑†H†⌘†H⊗
Λ4H†Λ4MCH H4≠4⋈ 4 ∩γ4M⋈γM
⌘⌘4Λ4γ†)4γ

Friedrich Klára
Útmutató a magyar rovásírás
tanításához

Friedrich Klára
Útmutató a magyar rovásírás tanításához

Módszertani segédanyag tanárok, rovásírás oktatók,
hagyományörzők és szülők számára

Thelegdi János, a jelenlegi tudásunk szerinti
első rovásírás tankönyv írója tiszteletére

Lektorálta:
Nagyné dr. Réz Ilona
gyógypedagógus-pszichológus, közoktatási szakértő,
ELTE nyugalmazott főiskolai adjunktus, igazgató
és
Mandics György
matematikus, író, rovásírás kutató,
művelődéstörténész

Budapest, 2018 - 2022

Kezdő idézet 424 évvel ezelőtről:

Baranyai Decsi János, a Marosvásárhelyi Református Főiskola tanára írta ajánlasként 1598 március 5-én Thelegdi János, későbbi nyitrai püspök rovásírás tankönyvéhez: „...Ezen betűinket bárki igen rövid idő alatt, igen könnyen... megtanulhatja. Miért is ezen betűket nem csak arra tartom érdemeseknek, hogy minden iskolában tanítsák és a gyermekekbe csepegtessék, hanem arra is, hogy minden rendű honfitársunk, gyermekek, öregek, férfiak, asszonyok, nemesek és parasztok, egy szóval: mindazok, akik azt akarják, hogy magyarnak neveztesse, tanulják meg.”

Thelegdi János:

Rudimenta Priscæ Hunnorum linguae... (1598)

„A paleográfia vagy írástörténet az írások kialakulásával, fejlődésével, elterjedésével, a régi írások megfejtésével és átírásával foglalkozó tudomány. Feladata az íráshoz használt eszközök történetének vizsgálata is. Emellett a paleográfia mind bővebb forrásává válik a művelődés- és oktatástörténetnek. Annak ismeretében ugyanis, hogy a különböző történeti korok különböző kultúráiban hogyan írtak, mire és mivel, szélesebb művelődéstörténeti képet nyerünk.”

Szántóné Balázs Edit:

Írástörténet és történelemtanítás (1986)

„Amíg a magyar rovásírás nem tantervi anyag és nem szerepel legalább 10 órában a Magyar nyelv és irodalom tantárgyban, addig ez a tantárgy és gyermekeink oktatása komoly hiányosságtól szenved.”

Friedrich Klára

© Friedrich Klára – Szakács Gábor

Kiadó: Szakács Gábor T.: +36 30 431 1281

Elérhetőség: szakacs.gab01@t-online.hu

ISBN 978-615-6140-04-3

A kötetet Barta József gondozta

Nyomdai előkészítés: Barta Grafika, T: 20 440-8348

Nyomda: Lombos Nyomda Kft.

Felelős vezető: Juhász Péter

Telefon: 403-0394, 403-2349, Fax: 403-0174

E-mail: info@lombosnyomda.hu

Tartalomjegyzék

Előszó és Köszönet	6
I. ÁLTALÁNOS ISMERETEK	8
I/1. Az elnevezés	8
I/2. A magyar rovásírás oktatásának célja	8
I/3. Alapfogalmak, szakkifejezések	9
I/4. Az írás fogalma és fajtái	10
I/5. A magyar rovásírás eredete és rövid története	11
I/6. Válogatás rovás emlékeinkből	13
I/7. A magyar rovásírás legfontosabb szabályai	23
I/8. Kérdések, feladatok az ÁLTALÁNOS ISMERETEK c. fejezethez	27
II. AZ OKTATÁSI FOLYAMAT	28
II/1. A hagyományos oktatási folyamat vázlata	28
III. A MAGYAR ROVÁSÍRÁS OKTATÁSI FOLYAMATA	29
III/1. A magyar rovásírás iskolai oktatásának hagyományai	29
III/2. Ismerkedés a rovásírással 5-9 éves korig	31
III/3. A betűtanítás	32
III/3/1. A rovásírás betűtanítási sajátosságai	33
III/3/2. Magyar Adorján és Forrai Sándor betűsora	35
III/3/3. A betűtanítás sorrendje	36
III/3/4. Korcsoportok a rovásírás oktatásában	37
III/3/5. Anyagszükséglet	39
III/3/6. A betűtanítás lépései	40
III/3/6/1. Az 1 száras betűk	40
III/3/6/2. A rögzítés, gyakorlás feladatai	41
III/3/6/3. A 2 száras betűk	43
III/3/6/4. A hajlítgatott betűk	44
III/3/6/5. A hosszú kétjegyű mássalhangzók gyakorlása	45
III/3/7. Rendszerezés, ismétlés, ellenőrzés, értékelés	46
III/3/8. Bothné Kósa Erika óravázlata	47
III/3/9. Kiegészítő feladatok a 9-12. osztályosok részére	50
III/3/10. Kérdések, feladatok A MAGYAR ROVÁSÍRÁS OKTATÁSI FOLYAMATA c. fejezethez	51
III/4. Rövidítéses rovásírás	52
III/4/1. Rövidítés összerovással (ligaturák)	52
III/4/2. Rövidítés magánhangzó kihagyással	55
III/4/3. Kérdések, feladatok a Rövidítéses rovásírás c. fejezethez	56

III/5. Számrovás, botra rovás	58
III/5/1. Rovás számok, szám rovások – történeti áttekintő .	58
III/5/2. Rovás számjegyek írása	62
III/5/3. Botra rovás	64
III/5/4. Kérdések, feladatok a Számrovás, botra rovás c. fejezethez	66
IV. A SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ GYERMEKEK ÉS A ROVÁSÍRÁS	67
V. UNICODE, SZÁMÍTÓGÉPES ROVÁSÍRÁS	69
VI. A ROVÁSÍRÁS ELŐNYÖS HATÁSAI	70
VI/1. A rovásírás a nevelés hatékony eszköze lehetne... . .	70
VII. A SZAKKÖRI ÖTLETTÁRBÓL	72
VIII. OLVASÓGYAKORLATOK	74
IX. SZAKIRODALOM, KÉPJEGYZÉK	77
X. SZÍNES OLDALAK	89

Előszó – Tanuljuk és tanítsuk a rovásírást...

24 évvel ezelőtt, 1998-ban készítettem és tettem közzé egy rövid füzetkét „*Tanuljuk és tanítsuk a rovásírást*” címmel. Ez a cím lett előszőr a Magyar Rovók és Rovásírók Országos Szövetségének, majd utódjának, a Forrai Sándor Rovásíró Körnek a jelmondata. A füzet éppen 400 évvel Thelegdi János 1598-ban kiadott kis 16 oldalas rovásírás tankönyve után született, amelynek tudós szerzője igen elszomorodna, ha egy időutazás során azt tapasztalná, hogy az iskolákban azóta sem tanítják régi magyar írásunkat.

1998-as füzetem azért készült, mert abban az évben szervezett férjem, Szakács Gábor rovásírás versenyt a XVI. kerületben az Önkormányzat támogatásával általános és középiskolások számára. A győzteseket, 9 tanulót, az Önkormányzat székelyföldi utazással jutalmazta. A verseny és az utazás hatására még a tanulóknak és kísérő

szüleikben is megfogalmazódott a kérdés: miért nem esik szó tan-
könyveikben a rovásírásról.

Ekkor határoztuk el Szakács Gáborral, hogy pótoljuk ezt a hiányosságot. Az eltelt 24 év során munka mellett, jelenleg már nyugdíjasan, könyvtárak, múzeumok, előadások, kárpát-medencei rovásírásos helyszínek látogatása alapján rovásíró köröket, versenyeket szerveztünk; felkutattunk, felfedeztünk és mentettünk rovás emlékeket. Írtunk gyakorló füzeteket, tankönyvet, mesekönyvet, óvodásoknak, kisiskolásoknak fejlesztő füzetet, rovás emlékeket ismertető könyveket, tanulmányokat, sok esetben az addig a szakirodalomban le nem írt rovásleletekről is. Nem a világhálóról szedtük le anyagainkat! Készítettünk régi írásunkat oktató játékot és négy történelmi zeneművet, állítottunk rovásírásos helységnévtáblákat. Honlapunk Fényképtára egyedülálló, több, mint 500 fényképet tartalmaz a rovásírásról és tartalmazhatna többet is, ha pénzügyi lehetőségünk lenne rá. Emlékeztető díjat alapítottunk a magyar rovásírás elhallgatott, mellőzött nagyjainak számára, ezzel példaképnek állítottuk őket a versenyeken részt vevő fiatalság elé. Több száz előadással, cikkel és rovásírás sorozatokkal népszerűsítettük régi írásunkat az egész Kárpát-medencében megjelenő folyóiratokban. Barátaink által felajánlott és saját magyarságtudományi könyveink százait ajándékoztuk a versenyeken és a trianoni határokkal elszakított magyarságnak.

Mindezt a Jóisten, őseink, szüleink és az ő könyveik, barátok, rovásíró társaink, hagyományörzők, támogatók, tudósok, gyerekek segítségével.

Sok mindent megvalósítottunk elhatározásainkból, de sok mindent nem sikerült, mert legalább annyian próbáltak meg elgáncsolni minket, mint ahányan segítettek. Sőt, egy kicsivel többen is.

Talán ez a módszertani útmutató mégis egy lépéssel közelebb visz ahhoz, amiért elindultunk ezen az úton, az értelmes és szép célért, hogy a fiatalok az iskolákban tantervi anyagként tanulhassák a rovásírást, amely magyar nyelvünkkel együtt legnagyobb művelődéstörténeti értékünk.

Köszönet

Köszönöm, hogy támogatták a könyv kiadását: Kovács Ilonka és fiái – Zoltán és Ernő Kanadából, férjem Szakács Gábor és fiunk Miklós.

Köszönöm a lektoroknak, Nagyné dr. Réz Ilonának és Mandics Györgynek a jó tanácsokat.

Köszönöm Barta Józsefnek a gondos szerkesztést, a szép könyv és lemez borítókat.

Friedrich Klára

I. ÁLTALÁNOS ISMERETEK

I/1. Az elnevezés

Legelőször határozzuk meg, hogyan nevezzük a továbbiakban könyvünk tárgyát. A történelmi, hiteles forrásokban leggyakrabban szkíta, hun és székely írásként szerepel. A székely írás elnevezést indokolja, hogy Székelyföldön maradt fenn legtöbb emléke. A „rovásírás” elnevezést 1902 táján Tar Mihály, aki juhász őseitől tanulta és Fadrusz János, a kolozsvári Mátyás szobor alkotója adta régi írásunknak, amellyel tökéletesen kifejezték fába róható, kőbe véshető, papírra egyaránt írható jellegét. A 20. században az olyan jeles rovásírás kutatók, mint Sebestyén Gyula néprajzkutató, Magyar Adorján művelődéstörténész és Forrai Sándor tanár megkülönböztetésként más népek rovásírásától a *magyar rovásírás* elnevezést használták. Ezért ebben a kiadványban mi is, az ő példájukat követve **magyar rovásírásnak** nevezzük régi írásunkat.

I/2. A magyar rovásírás oktatásának célja

Mint a nyitó idézetből látjuk, a magyar rovásírás oktatása már évszázadokkal ezelőtt felvetődött és tanköny is készült hozzá. Mi lehet a célja egy ilyen régi írás megismertetésének a tanulókkal? Rovásírás oktatói gyakorlatom során a következő válaszokat találtam erre a kérdésre:

- A rovásírás az egyetemes és a magyar művelődéstörténet lényeges része, ezért fontos megismertetése az iskolai oktatás részeként.
- Rovásírásunk hiteles emlékei a magyar nyelvemlékek közé tartoznak, így az adott kor nyelvi állapotára következtethetünk belőlük. Fontos cél, hogy ezt a nyelvtudomány is felismerje és elismerje.
- A magyar nyelv tisztelete, idegen szavak túlzott használatának kerülése.
- Nemzeti hagyományok megismerése, nemzettudat fejlesztése.
- Történelmi, irodalmi, néprajzi ismeretek gazdagítása.
- Önálló kutatásra ösztönzés, könyvtári és helyszíni kutatások, mivel még sok a feltáratlan terület, sok rovásemlék lappang a nagy könyvtárak régi köteteiben.
- Szövegalkotás, szövegértés fejlesztése.
- Alkotóképesség fejlesztése a rovásírás változatos alkalmazásai során.
- Elemzőképesség fejlesztése, pl. a rovásemlékek megfejtése során.
- A szabad idő értelmes eltöltése.
- A rovásírás számítógépes, telefonos fejlesztése új, megoldandó fel-

- adatok elé állítja a tanulót, ő maga is fejlesztheti, ne csak alkalmazza.
- Eligazodás a világhálón a vegyes forrásokban, hiteles források felismerése, tájékozódás.
 - Követendő magatartásminták bemutatása példaképek segítségével.
 - Mindezekeken keresztül a személyiség fejlesztése, önfejlesztő képesség kialakítása, vagy fokozása.
 - Peremhelyzetben lévő, vagy gyengébb tanulók sikerélményhez juttatása.

I/3. Alapfogalmak, szakkifejezések:

Történelmi rovásemlék

Az 1803 előtti rovásemlékeket nevezzük így. Az időpontot Ferenczi Géza székelyudvarhelyi történész, régész, múzeum igazgató (1924-2007) határozta meg.

Átírás

Amikor latin betűről rovásra, vagy rovásról latin betűre teszünk át magyar szöveget, akkor nem fordításról, hanem **átírás**ról beszélünk, mivel a nyelv mindkét esetben magyar.

A rovasírás és a rovas fogalmának különbsége

A **rovasírás** mint főfogalom magában foglalja a valamely felületre és felületbe írt, gépelt, rótt, vésett, karcolt, festett, szőtt, stb. rovasbetűket, számokat. Lehet ez kézzel írt levél, neoncsőből készült cégtábla, de lehet születésnapi torta díszítése is, vagy okostelefonos üzenet, számítógépes rovasírás.

A **rovas** a rovasírás alá tartozó fogalom, csak a felületbe rótt szövegeket, betűket, számokat jelenti, amelyek a felületbe mélyednek, vagy változást, hiányt idéznek elő a felület anyagában.

Ilyen pl. amikor fára égetéssel készítenek rovas szöveget.

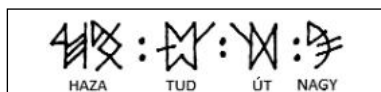
*Rovasírás
és rovas
(F.K.)*

Összerovás: Idegen szóval ligatura. A rovásírás használatakor rövidítési vagy titkosítási céllal alkalmazzuk, de a gyerekek és felnőttek különösen szeretnek játékos összerovásokat, talányokat alkotni. A ligatura az írástörténetben és a nyomdászatban ikerbetűt, két egymásba írt betűt jelent, ezeknek közös elemeik vannak, nem csak szorosán egymás mellé írjuk őket. A ligatura egyúttal orvosi műszó is.

Teljes kiírás: A szöveget nem rójuk össze, nem hagyunk ki magánhangzókat, hanem minden betűjét leírjuk.

Teljes kiírás

Összerovás

Hangugratás: E kellemetlen hangzású szó helyett alkalmazzuk inkább a „magánhangzó kihagyás” kifejezést. Jelentése: rövidítési céllal a magánhangzók, legtöbbször az **E** kihagyása.

I/4. Az írás fogalma és fajtái

Az írás az emberiség legnagyobb vívmányai közé tarozik. Az olvasás során pedig felismerjük a leírt szöveget alkotó betűket, ezáltal megértjük a szöveget, az így nyert ismeretekből tájékozódunk, tájékoztatunk és beépítjük folyamatosan bővülő ismerettárunkba.

Első osztályos koromban az írás számomra varázslat volt, a ceruza pedig varázspálca. Később megértettem, hogy nem csak varázslat, hanem az emberi gondolatok és ismeretek rögzítésére szolgáló nélkülözhetetlen eljárás. Ahogyan Kéki Béla könyvtártudóstól olvashatjuk: „az írás lebontotta a tér és idő korlátait a tudás széleskörű és gyors terjedésének útjából.”

Az ember a régi időkben is készített jelzéseket, emlékeztetőket. Ezek az írás ősformái, előzményei. Ilyenek a barlangrajzok, főként a tenyérlenyomatok, amelyek a számolással kapcsolatosak. A kínaiak és az inkák csomójeleket használtak. Nálunk is szokás volt csomót kötni a zsebkendőre (persze nem a papírra) emlékeztetőnek valamilyen elintéznivalóra. Nigériában a hat kagyló küldése nem csak a hatos számot, hanem az udvarlási szándékot is jelentette.

Az írásfajtákat a következő főbb csoportokba sorolják a szakemberek: képirás, fogalomírás, szóírás, szótagírás, betűírás. A **képirás** ősidőktől fogva használja az emberiség, jelei a világ bármelyik részén érthetőek, gondoljunk csak a közlekedési táblákra vagy a számítógép ikonjaira. A **fogalomírás**nál egyszerűsödnek a képek és itt

már elvont fogalmakat is jelölnek, pl. a Nap képe a hőséget, vagy a világosságot. A **szóírás** esetében a jelekhez mindig ugyanazok a szavak kapcsolódnak. A fogalom- és szóírást napjainkban a kínaiak használják, 45-50 ezer jele van, ebből az átlagembernek 3-4 ezer jel ismeretére van szüksége. **Szótagírás:** például a japán írás, ahol kétszer 71 jelet és fogalomjeleket is meg kell tanulni az iskolásoknak.

Mindezek az írások a jelek nagy száma miatt nehezen sajátíthatók el és elvont fogalmak kifejezésére csak nehézkesen használhatók.

A **betűírás** a legfejlettebb, legésszerűbb írásforma, mivel minden hangunkra van egy jel, így bármit, még a legelvontabb fogalmat is könnyedén le tudjuk írni. A magyar rovásírás a betűírások közé tartozik.

Rovás emlékei más népeknek is fennmaradtak (például pelazg, kínai, föníciai, etruszk, latin, görög, germán, türk...). Faragott követen, fémtárgyakon, csont eszközökön, agyag táblákon, naptár botokon, teknős páncélokon, számrovás, adórovás botokon, kerámiákon találták meg ezeket.

A rovásírás eszközei a régi időkben többek között a véső, rovókés, bicska (bicsak), rovásbot, viasztábla és íróvessző (stílus) voltak. Festékbe mártott ecsettel írtak selyemre, bőrre; lúdtollal pergamenre, papírra. A tinta lámpaolaj, víz és korom keverékéből, tintahal által termelt festékanyagból vagy növényi eredetű porokból, főzetekből készült. A piros tintát a cinober (cinnabarit) nevű ásványból nyerték porítással.

I/5. A magyar rovásírás eredete és rövid története

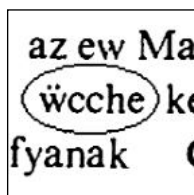
A magyar rovásírás a magyarok régi és értékes művelődéstörténeti kincse, használata a hagyományörzés nemes formája. Az általános műveltség része, a nemzettudatra nevelés eszköze.

Ez egy jellegzetes, többnyire egyenes szárú betűkből álló régi írásfajta, amely főként, de nem kizárólag egyenes vonalakból létrehozott nagybetűkből áll.

Rovásírásunk nyelvünkkel együtt fejlődött, mert a magyar nyelv minden hangjára van benne jel. Amikor a 10-11. században át kellett térnünk a latin betűs írásra, ebben nyelvünk 13 hangjára nem volt jel (TY, QY, NY, LY, SZ, ZS, CS, K, J, Á, É, Ö, Ü). Ezért alkalmatlan volt magyar nyelvünk maradéktalan lejegyzésére. Erről írta Forrai Sándor: *„...a magyar nyelvet latinbetűs írással jegyezni csak nagy torzítás árán, vagy egyáltalán nem volt lehetséges. Az Olvasó minduntalan tanúja lesz annak a harcnak, ahogy nyelvünk küzdött a 'betolakodó' idegen betűkkel szemben.”* (Küskarácsontól Sülvester estig, 1985)

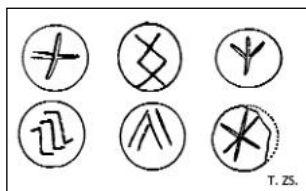
Pl. a gyümölcs szót a 12. században latin betűkkel csak *gimilc*-ként tudták leírni, rovásírásunkban viszont megvolt a helyes leírása-

hoz szükséges **GY**, **Ü**, **Ö**, **CS** betű. Ponori Thewrewk Aurél csillagász középső nevét Töröknek kell ejteni. Azért vált ilyen bonyolulttá, mert a latin ábécében nem volt **Ö** betű.

Az ábrán az **ÖCCSE** szó leírása latin betűvel 1570-ben, az **Ö** és **CS** betű hiányában
(Forrás: Molnár J. - Simon Gy. 1980).

A Kárpát-medence területén a régészeti feltárások során a kőkortól kezdve kerülnek elő leletek, rovas szerű karcolatokkal. A kőkori jelek cserépedények alján, orsógombokon, hálósúlyokon, korongokon láthatók, tehát mesterjegyek, tulajdonjegyek, vagy névjelek, amelyek bizonyítják az írástudást. Alakilag egyeznek a napjainkban is használatos rovasbetűinkkel, de hangértékeiket nem ismerjük pontosan. A legrégibb, öt-hatezer éves mesterjegyek közé tartoznak azok, amelyeket Torma Zsófia (1832-1899) erdélyi régész nő talált tordosi cserépedények alján. Több ilyen lelete látható a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeumban.

*Edény-aljak rovasjelei,
Torma Zsófia leletei*

Rovasírásunk eredete viták és kutatás tárgya. Krónikásaink, történetíróink, magyar nyelvről értekező tudósaink, többek között Thuróczy János, Antonio Bonfini, Benczédi Székely István, Verancsics Antal, Baranyai Decsi János, Szamosközi István, Geleji Katona István, Bél Mátyás, Jerney János a 13. és a 19. század között szkíta-hun írásnak nevezik műveikben. Ugyanebből az időszakból származó betűsorok címe gyakran: Littera Hunno-Scithicum, Littera Antiqua Hunnorum, Alphabetum Hunno-Scithicum, Antiqua hunnorum elementa, tehát szkíta-hun betűk. Ebből következően ezek a tudósaink rovasírásunkat szkíta – hun eredetűnek tartották.

Idézet Thuróczy Jánostól:

„A mi időnkben nem is kételkedik senki benne, hogy a székelyek azoknak a hunoknak a maradékai, akik először jöttek be Pannoniába...Ők még nem felejtették el a szkíta betűket és ezeket

nem is tintával vetik papirosra, hanem botokra vésik be ügyesen, rovás módjára.” (1486, 1978/74.)

Idézet Antonio Bonfini-től:

„Scythiai betűik vannak, amelyeket nem papírra írnak, hanem rövid fácskákra rónak, kevés jeggyel sok értelmet foglalnak egybe.” (1497, I. tized, 7. könyv)

A türk (török) eredet elmélete a 19. század végén jelenik meg, többek között Nagy Géza régész *A székely írás eredete* c. tanulmányában (1895). Németh Gyula akadémikus, turkológus is ezt a nézetet osztja, de a rovásírás használatát kiterjeszti az egész Kárpát-medencére (1934). Jelenleg a türk eredet a hivatalosan elfogadott nézet.

Sebestyén Gyula néprajzkutató (1864-1946) *A magyar rovásírás hiteles emlékei* c. könyvében a Középtengermelléki (Földközi tenger mellékén élő) népek írásából vezeti le a rovásírásunkat.

Magyar Adorján néprajzkutató (1887-1978) a magyarságot kárpát-medencei eredetűnek tartva, a rovásírást is innen eredezteti.

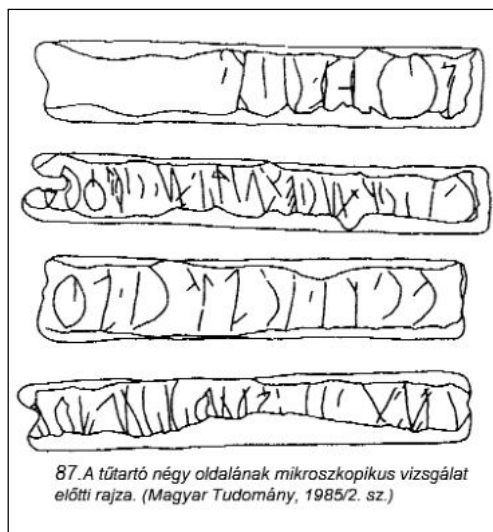
Forrai Sándor tanár (1913-2007) *Az írás bölcsője és a magyar rovásírás* c. könyvében (1988) kifejti, hogy az írás kialakulásának egyik területe a Közel-Kelet, Mezopotámia központtal, a másik pedig a Kárpát-medence.

Jómagam Torma Zsófia Tordos környéki régészeti gyűjteménye és más, Nándorfehérvár környéki, tehát a Bánáti (Tordos – Vinca) műveltséghez tartozó jelgyűjtemények (Makkay János, Maria Gimbutas, Shan M. M. Winn) alapján azt feltételezem, hogy a magyar rovásírás önálló fejlődésű, kárpát-medencei eredetű írás, amelynek jelei tárgyi bizonyítékok alapján már a kőkorból léteztek. Szintén rovás emlékek bizonyítják, hogy az egész Kárpát-medencében elterjedt volt. Szkitá-hun-avar-magyar folytonosságunknak is bizonyítéka, mivel ezeknek az elődeinknek régészeti hagyatékában megtalálhatók rovásbetűink.

I/6. Válogatás rovás emlékeinkből

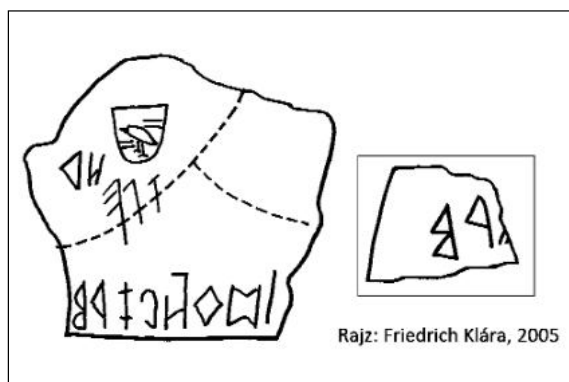
A rovás emlékekről bővebben a szakirodalomban található művekből tájékozódhatnak.

I/6/1. A **Szarvasi tűtartó** felirata. Avar kori, 7-8. századi női sírból származik. Csontból készült, a szarvasi Tessedik Sámuel Múzeumban látható. A rajz forrása: Magyar Tudomány folyóirat, 1985/2.

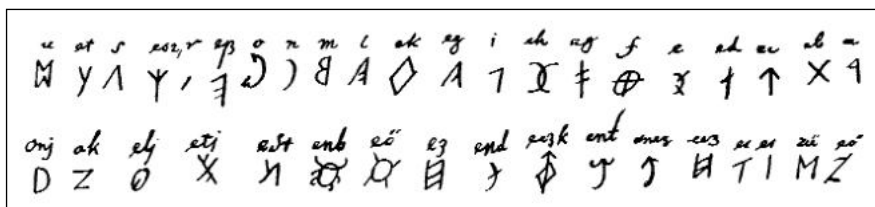
1/6/1.

1/6/2. **Újpesti cseréptöredékek** Kurszán fejedelem szállásterületéről, 9. század. Nagybobbik töredék betűi lent jobbról-balra: SZ, U, K, I, R, O, GY, A (Á), M. Feljebb: I, J, P, R és talán O. A címerhez hasonló alakzatban talán sávok és egy madár. Kisebbik töredék: L vagy G részlete, A(Á), M. Látható a Neogrády László Helytörténeti Gyűjteményben, 1043. Bp. Berda József u. 48. (Régi neve: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény) Rajz, leírás, megfejtés: Friedrich Klára, 2005.

1/6/2.

1/6/3. A 12-13. századi **rovás botnaptár** Luigi Ferdinando Marsigli olasz természettudós és hadmérnök hagyatékában maradt fenn, 1690-ben másolta le Székelyföldön, Gyergyószárhegyen. A másolatot a bolognai Egyetemi Könyvtárban őrzik. Névünnepeket és keresztény egyházi ünnepeket tartalmaz. 914 betűből, közel kétszáz szóból áll. Az itt mutatott betűsor a botnaptár ábécéje, a 32 betű mellett hat összerótt jelet is tartalmaz. (Németh Gyula könyvéből, 1934.)

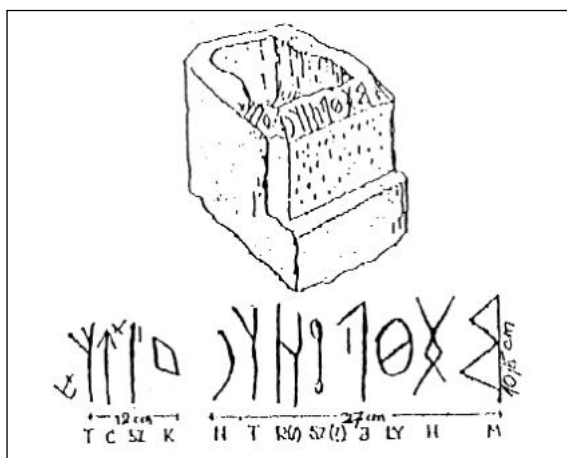
1/6/3.

1/6/4. A **Bánmonostori törpe oszlop** felirata székesfehérvári Szent István Király Múzeum *Királyok és Szentek – Az Árpádok kora* c. kiállításán volt látható. Délvidékről, a Vajdasági Múzeumból került a kiállításra (2022. 03. 18-2022. 06. 15.) Rajz, leírás, megfejtés: Friedrich Klára, 2022.

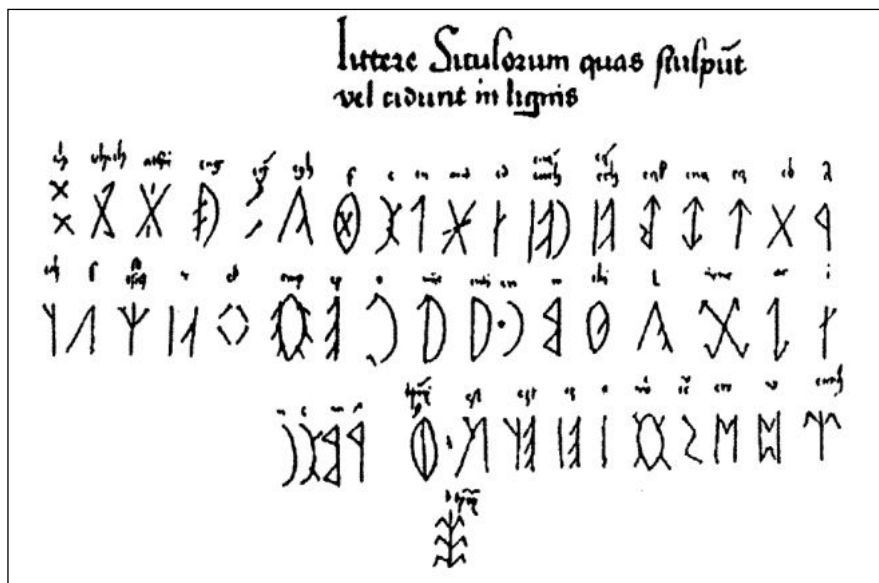
1/6/4.

1/6/5. **Vargyasi keresztelődence**, kőbe vésett. 12. századi templom maradványai közül került elő. A *Mihály* szó megfejtése biztos, a többi vitatott. Kónya Ádám rajza.

1/6/5.

1/6/6. A **Nikolsburgi ábécé** a 15. században készült, pergamenlapra írták, amelyet egy 1483-ban kiadott ősnymtatvány hátsó borítója elé kötöttek be. Mátyás király korából származik. Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik. A rajz forrása: OSZK.

1/6/6.

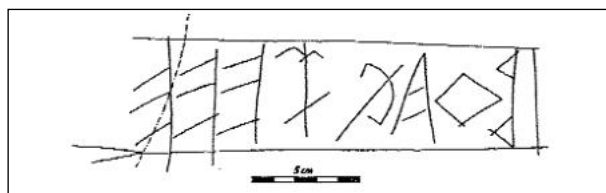
Mátyás király adórovás összeírása: Sebestyén Gyula néprajzkutatónál olvashatjuk, hogy Mátyás király 1478. évi Dekrétumának V. cikkelyében elrendeli, hogy a falusi bírák kötelesek a rovásnyeleket (tehát azt a felét az adórovásbotnak, amelyen a tulajdonos névjele szerepel), három évre visszamenően összegyűjteni, ezekről listát készíteni és a király elé tární (1909, 2002/37).

1/6/7. A székelyföldi **Gelence** műemlék templomában látható rovásfeliratot 1497-ben karcolta falfestménybe Pál pap. Kónya Ádám rajza.

1/6/7.

1/6/8. **Székelyderzs** település erődtemplomának rovásfeliratát téglába karcolta készítője a 15. században. Rövidítéses rovásírással készült, több olvasata van. Véleményem szerint: *Miklós, szentelő pap*. Ferenczi Géza rajza.

1/6/8.

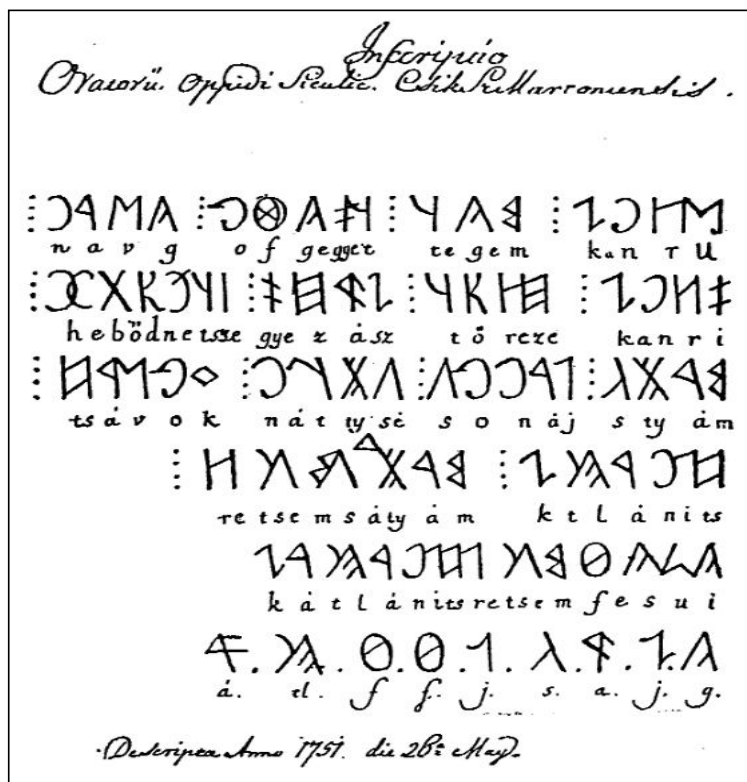
1/6/9. A székelyföldi **Bögöz** templomának feliratát vörös krétával írta készítője a Jézust ábrázoló falfestménybe a 15-16. században.

Egyik megfejtése: *Atyaisten*. A rajz forrása: Forrai Sándor

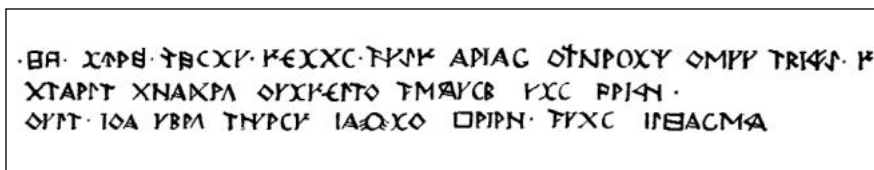
1/6/9.

1/6/10. A **Csíkszentmártoni** (egyes forrásokban Csíkszentmiklósi, Csíkszentmihályi) templomfelirat 1501-ből csak másolatokban maradt fenn, a készítő mesterek nevét tartalmazza. Ez itt Bod Péter másolata 1751-ből.

1/6/10.

1/6/11. A **Konstantinápolyi** felirat 1515-ben készült. A követségi szállás istállójának külső márvány lábazatába véste a hosszú szultáni várakoztatás ideje alatt Keteji Székely Tamás. Csak másolatokban maradt fenn. Balról-jobbra írta, ezért a betűket, ahogyan kell, megfordította. A rovás-szöveg olvasata megtalálható: Forrai Sándor 1985/163. és 1994/299. old. Tehát ez itt kutatómunka lesz a 9-12 évfolyam számára! Az ábra forrása: Németh Gyula, 1934.

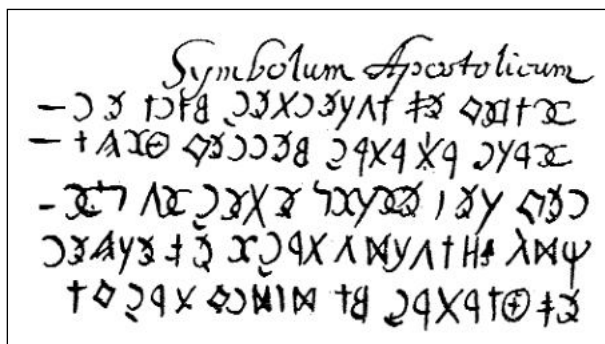
1/6/11.

1/6/12. **Dálnok** (Székelyföld) 14. századi templomának felirata 1526-ból. Vakolatba karcolták, majd kifestették. Több megfigyelt változata van. Rajz: Kónya Ádám

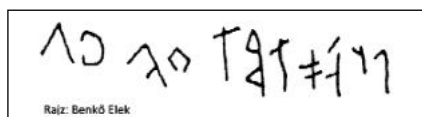
1/6/12.

1/6/13. 1598-ban teszi közzé **Thelegdi János** (1574-1647) felvidéki plébános, későbbi nyitrai püspök 16 oldalas latin nyelvű rovásírás tankönyvecskéjét, amelynek címe: *Rudimenta Priscæ Hunnorum linguae breuibis quaestionibus ac responsionibus comprehensa*, azaz *A hunok régi nyelvének elemei rövid kérdésekben és feleletekben összefoglalva*. A rovásírás alapfogalmait, elemi ismereteit tartalmazza. Ebben két írásmutatványt olvashatunk, a Miatyánkot és a Hiszekegyet. Sajnos művéből csak kéziratos másolatok maradtak fenn, ezekből kettőt Németországban őriztek meg. A másolatokban hibák találhatók, ebből arra következtethetünk, hogy a másolók nem ismerték a rovásírást, vagy nem tudtak magyarul. Az ábrán részlet a Hiszekegy-ből (Hamburgi másolat).

1/6/13.

1/6/14. A székelyföldi **Rugonfalva** 13. századi templomának 17. századi, vakolatba karcolt felirata. Jobbról balra az utolsó hat betűből a *Miklós* szó olvasható össze. Benkő Elek rajza.

1/6/14.

1/6/15. **Kájoni János** (1629-1687) csíksomlyói és gyergyószárhegyi ferences szerzetes, orgonista, orgonaépítő, zeneszerző, nyomdaalapító egyik rovás ábécéje, alul összerovásokkal. Az ábra forrása: Forrai Sándor, 1985.

1/6/15.

1/6/16. **Dési Ferenc** református lelkész betűsora 1661-ből. Az ábra forrása: Forrai Sándor, 1985.

1/6/16.

1/6/17. Az **Énlakai** rovásfeliratot az unitárius templom kazettás mennyezetére festette Musnai György kispap 1668-ban. Nemes Ödön rajza.

1/6/17.

1/6/18. **Bél Mátyás** felvidéki evangélikus püspök (1684-1749) *De vetere litteratura hunno-scythica exercitacio* (Kivonat a régi hun-szki-ta irodalomból) c. művében foglalkozik régi írásunkkal. Bemutatja többek között ábécéjét, a Miatyánkot írásmutaványként és Attila hun király rovásfeliratos pénzét is. Az ábra forrása: Forrai Sándor, 1985.

Bél Mátyás betűsora 1718-ból:

<i>Alphabetum Hunno-Scythicum</i>					
α	a.	Ј	ј.	Χ	R.
Ϡ	b.	◊	k	Λ	s.
Ј	cz.	ℵ	. k _{fn.}	~	ſc.
И	cs.	Λ	l.	У	t.
Т	d.	○	ly.	Ϡ	ty
З	e.	8	m.	⋈	u.
С	é	9	n.	ㄣ	ü.
⊗	f.	9	ny	М	v.
Λ	g.	9	o.	⋈	z.
ƒ	gy	9	ö	Ψ	cs.
Ϡ	h.	3	p.	Ϡ	ba.
†	i.	ſ	r.	Ϡ	be.
				Ϡ	bi.
				Ϡ	bo.

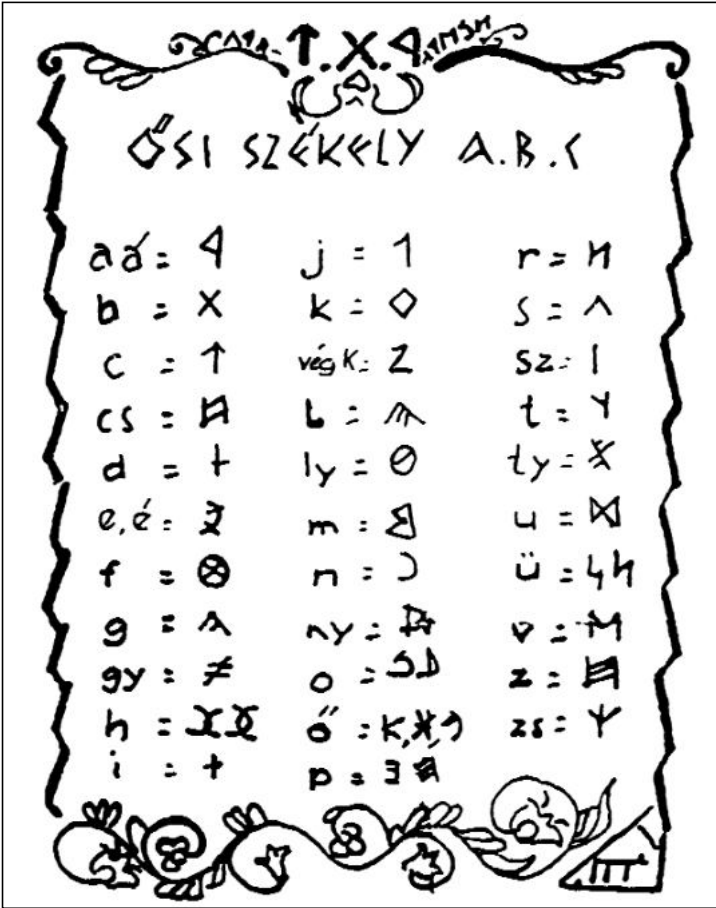
1/6/18.

1/6/19. **Bod Péter** könyvtartudós, szótáríró ábécéje 1736-ból.
Az ábra forrása: Ferenczi Géza, 1997.

<i>Litterarum Figura et valor.</i>		
И r.	Ј j	q a
Λ s	◊ k	Ϡ b
Ј cz	~ k	† ch
У t.	Λ l.	⋈ cz
Ϡ ty	○ ly.	ƒ d
М u	8 m	9 e
ㄣ ü	9 n	⊗ f
М v.	9 ny	Λ g.
⋈ z	9 o	† gy
Ψ ss	3 ö	Ϡ h.
	ſ p.	† i

1/6/19.

1/6/20. A **Székelyudvarhelyi Református Tanítóképző** 1929-es évkönyvébe bejegyzett ábécé. Azért tettem ide, mert valószínűleg egy tanuló készítette. Az ábra forrása: Forrai Sándor, 1994/317.

1/6/20.

A rovásírás hosszabb szövegeit Mandics György tette közzé eddig hat kötetben, Somogyi Antal rovásírásos gyűjteménye címmel, 2012 és 2018 között.

A magyar rovásírás hiteles emlékei bizonyítják, hogy az egész Kárpát-medencében elterjedt és használatos volt. Az írást használók köre a juhászoktól a papokon, tanítókon át a nemesekig terjedt, köznépi és női sírokból is kerültek elő rovás emlékek. A társadalom minden rétege használta olyan korokban, amikor még a frank császár, Nagy Károly sem tudott írni, saját életrajzírója, Einhard tanúsága szerint. Továbbadása, megtartása az elmúlt évszázadokban főként papoknak és tanítóknak köszönhető. A cserkészmozgalom, bár 1945 és 1990 között csak korlátozottan működhetett, sokat tett a rovásírás megismertetéséért a fiatalok körében.

Művészek is használják régi írásunkat alkotásaikon. Többek között

Fadrusz János, Medgyessy Ferenc, Bóna - Kovács Károly, Oláh Szilveszter, Majzik Mária szobrászok; Józsa Judit kerámiaszobrász; Magyar Adorján néprajzkutató; Mokry Mészáros Dezső, Aknay János, Szabó Klára, Orgoványi Anikó, Csollár Nelli festőművészek; Paál Sándor, Stekly Zsuzsa tűzzománc művészek; Olosz Ella, Balogh Edit textilművészek (textil magyarul: kelme, szövet). Csete Ildikó hosszabb rovásírásos szövegeket is elhelyezett alkotásaira, kelméire, (pl. Pannon tengeri töredékek, Ómagyar Mária - siralom).

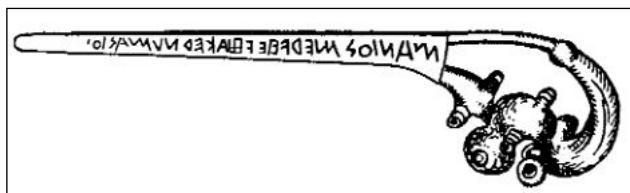
A rovásírás egyéb felhasználása napjainkban többek között: kiállítások, versenyek, magánlevelezés, oklevelek díszítése, rovásírásos helységnévtábla állítások, könyvborítók, lemezborítók (pl. Szakács Gábor lemezei) pólófeliratok, névjegykártyák, telefonos, számítógépes használat, továbbá irodalmi művek átírása rovásírássra, sőt meg is ehetjük, ha rovásbetűket formázó téstát vásárolunk.

I/7. A magyar rovásírás legfontosabb szabályai

I/7/1. Az írás iránya: A rovásírást jobbról – balra írjuk, mert hiteles rovásemlékeink túlnyomó többségében így szerepel, pl. legterjedelmesebb rovásemlékünkben, a közel 200 szavas Árpád-kori botnaptáron is. Lehet balról – jobbra is írni, ebben az esetben azonban meg kell fordítani a betűket és emiatt elvész a jellegzetes írásképe.

A *Válogatás rovásemlékeinkből* c. fejezetben az elenyészően kevés balról – jobbra haladó rovásemlék közül a Konstantinápolyi Feliratot mutatom. Látható, hogy a rovó – helyesen – a betűket is megfordította. Azonban a rovásbetűk írásképe természetesebb, ha jobbról – balra haladunk és rovásemlékeink bizonyossága szerint is ez a hagyománykövető. A tanulóknak nem jelent gondot jobbról – balra írni, több balkezes tanuló pedig arról számolt be, hogy ez könnyebbé sejt jelent számukra, mivel a kezükkel nem takarják a jobbról – balra haladó rovásbetűket.

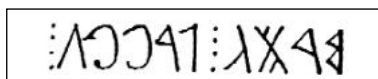
Más népek régi írásai is legtöbbször jobbról – balra haladtak, pl. az egyiptomi szent vésetek, a hieroglifák egy része, az egyiptomi hieratikus (papi) írás, a pelazg írás, a korai ógörög, etruszk, és latin betűs írás. Jobbról – balra halad a Kr. e. 6. századból származó latin betűs Praeneste-i ruhatű felirata is. (Kéki Béla könyvéből). Sebestyén Gyula néprajzkutató szerint az írás iránya akkor változott meg, amikor a rovókést felváltotta a lúdtoll, a rovásbotot a pergamen.

*A Praeneste-i
ruhatű*

I/7/2. **Betűk távolsága:** A rovásírás nem kurzív írás, nem folyóírás, a betűket nem kötjük össze. Íráskor a betűk ne érjenek egymáshoz, a távolság egyenletes legyen közöttük, ahogyan a későbbi oldalakon lévő minta szövegeken is látszik.

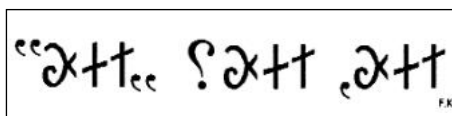
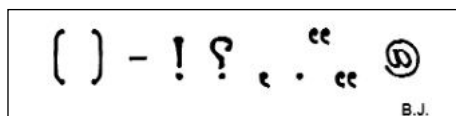
Szavak távolsága: Régen a szavakat szóközökkel vagy 1–4 ponttal választották el, mint az itt mutatott csíkszentmártoni rovásemlék részletén. A két szó: Mátyás, János. A Mátyás szó végén a rovás **S** egyik változata.

A szavakat napjainkban is szóközökkel választjuk el. Ügyeljünk arra, hogy a szóközök jól észrevehetőek legyenek, ne folyjon egybe az írás! Díszesebb írásnál alkalmazhatjuk a pontokat is.

I/7/3. **Elválasztás:** A szavak elválasztására ugyanazok a szabályok érvényesek, mint a latin betűs írásnál. Az elválasztójelet itt is használjuk. Kivétel: DZ, DZS-t tartalmazó szavak elválasztása, lásd: I/7/8.

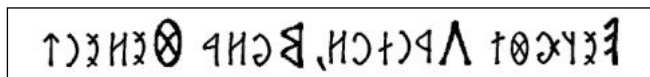
I/7/4. **Az írásjelek** ugyanazok, mint a latin betűs írásnál, de a vesszőt, kérdőjelet, idézőjelet megfordítjuk.

I/7/5. **Ékezetek** nincsenek, az Á, É hangunkra és a hosszú magánhangzókra külön rovásbetűt használunk.

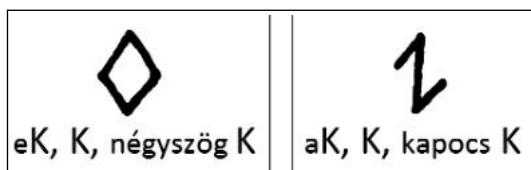
I/7/6. **Kisbetű, nagybetű:** A rovásírásban nincs külön alakú kisbetű és nagybetű, csupán kisebb vagy nagyobb méretű betű, az alakjuk egyforma. A rovás emlékekben kevés kivétellel egyforma nagyságú betűket használtak, a betűk magassága egyenlő volt, talán az eredeti, botra rótt forma örökségeként. Néhány történelmi rovás-

emlék azonban tartalmaz nagyobb kezdőbetűket, ez feljogosít arra, hogy napjainkban nagyobb betűmérettel emeljük ki a mondatok és a tulajdonnevek kezdő betűit, mert megkönnyíti az olvasást. Pl. Petőfi Sándor, Móra Ferenc:

1/7/7. **Két fajta K betű:** Rovásemlékeink többségében két fajta K betű jelenik meg. Az ezekre vonatkozó szabályokat a rovásemlékek nem támasztják alá maradéktalanul. A négyszög **K**-t legtöbbször a szó elején vagy a szóban találjuk, a kapocs **K**-t pedig a szó végén. Forrai Sándor szerint a hangrendtől függ használatuk, mély magánhangzók mellett a kapocs **K** (aK), magas magánhangzók mellett a négyszög **K** (eK). 1999-től kezdve az évek során megvizsgáltam az összes hozzáférhető rovásemlék segítségével a változatokat, de mindegyikre érvényes szabályt nem találtam. Ez az évről – évre bővülő tanulmány megtalálható könyveimben és a honlapunkon is. A kapocs **K** feltételezésem szerint a többes számot jelezte a régi időkben.

Ezért az iskolai oktatás, vagy versenyek során csak a négyszög K használatát javaslom. Erre a használati módra is vannak hiteles, régi rovásemlékeink. Továbbá régen nem csak az (e)f, (e)l, (e)m, (e)n, (e)ny, (e)r, (e)s, (e)sz hangoknál ejtették elől az e-t, hanem mindegyik mássalhangzónknál. Tehát (e)b, (e)c, (e)cs ... (e)k, ennek a jele pedig a négyszög K.

A kapocs **K**-t se feledjük, mutassuk be rovásemlékeken, mert szép, könnyen róható betű, talán felbukkan egy olyan rovásemlék, amely tisztázza szerepét.

1/7/8. **X, Y, Q, W, DZ, DZS:** Rovásírásunk kifejezetten a magyar nyelv hangjaira épült, azzal együtt fejlődött és nem más népektől vettük át. Ezért történelmi emlékeiben nincs benne a latin-görög-germán eredetű X, Y, Q W, mert sokkal korábban keletkezett ezeknél. Az akadémiai helyesírás szerint sincsenek ezek a betűk a magyar ábécében. (A magyar helyesírás szabályai, Akadémiai Kiadó, 2000/11, 12.old.)

Ha rovás szöveget írunk, ezeket így használjuk:

QU = KV	pl.:	Aquincum quartz	ᠠᠬᠤᠢᠨᠴᠤᠮᠤ ᠠᠷᠠᠢ
X = KSZ	pl.:	taxi	ᠲᠠᠭᠢ
Y = I vagy J	pl.:	Vörösmarty York yoghurt	ᠲᠦᠷᠦᠰᠢᠮᠠᠷᠲᠤ ᠶᠣᠷᠦᠨ ᠶᠣᠭᠣᠷᠲᠤ
W = V	pl.:	Wesselényi	ᠲᠤᠰᠤᠯᠡᠨᠢ

A **DZ**, **DZS**-t ésszerűen a **D** és **Z**, vagy **D** és **ZS** rovásbetűkkel jelöljük.

H 3Y+3)3 B, 3 1+3
 H 3Y-+3)-3 B, 3 1-+3
 F.K.

*Példa a DZ, DZS elválasztására
a rovásírásban
(Edző, menedzser)*

Ez hangtanilag is helyes, mivel a DZ, DZS kiejtésekor két külön hangot ejtünk: D és Z, vagy D és ZS. Nem is lehet egyszerre kiejteni őket, mert a D zárhang, a Z és a Zs pedig réshang. A latin betűs írásban a DZ, DZS-t sok esetben idegen szavak kiejtésének lejegyzésére használják (pl. az angol jacket – dzseki, manager-menedzser). Helytelen nyelvészeti döntés volt a magyar betűsorba beilleszteni, mert szótagolásuk megzavarja a szavak elválasztásának természetes rendjét.

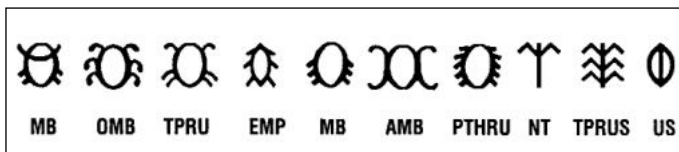
1/7//9. **CS, GY, LY, NY, SZ, TY, ZS:** A rovásírásban egy betű jelöli ezeket a hangokat. Ez is arra utal, hogy rovásírásunk a magyar nyelv hangjaira épült és már a latin betűk 11. századi átvétele előtt használatos volt, mivel a latin betűk között ezekre a hangjainkra nem volt jel. Példák a kétjegyű hosszú mássalhangzók írására:

meggyes	Λʒʃʃʒʒ	rizzsel	Λʒʒʒʒʒʒ
fonnyad	ʒʒʒʒʒʒ	loccsan	ʒʒʒʒʒʒ
hattyú	ʒʒʒʒʒʒ	hellyel	Λʒʒʒʒʒʒ
hosszú	ʒʒʒʒʒʒ		

Elválasztásra példa:

I/7/10. **Bogárjelek:** Az úgynevezett „bogárjelekre” ebben a kiadványban röviden térünk ki, mert kutatásaim szerint eredetileg nem betűk, hanem a rovásbotok tulajdonosainak névjegyei, tulajdonjegyei voltak, amelyek sok másolás után, már tollal írva bekerültek egyes betűsorokba. Szövegben, betűként csupán három fordul elő, balról az első és a nyolcadik a Marsigli féle botnaptáron, az ötödik a Konstantinápolyi Feliratban.

A „bogárjelek”

I/7/11. Fontos szabály, hogy rovásírásunkban csak azokat a betűváltozatokat használhatjuk, amelyek valamely hiteles, 1803 előtti rováslemlékben megtalálhatók. Ezt az időhatárt Ferenczi Géza régész-történész határozta meg.

Nem lehet a 21. században az idegen (X, Y, Q, W), vagy képzelet alkotta betűk számára jeleket alkotni és korszerűsítés címen beilleszteni a hiteles rovás ábécébe, mert ez régi magyar írásunk eredetiségének elvesztését jelentené.

I/7/12. Napjainkban a rovásírásos szövegekben az érvényes akadémiai helyesírási szabályokat alkalmazzuk, az X, Y, Q, W, DZ, DZS betűkre vonatkozóak kivételével.

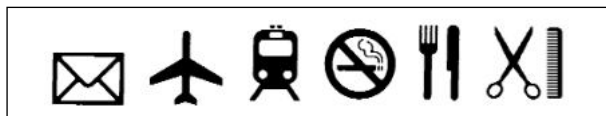
I/8. Kérdések, feladatok az ÁLTALÁNOS ISMERETEK c. fejezethez

4-8. osztály: 1-9. pont

9-12. osztály: 1-18. pont

1. Miért nevezik gyakran székel írásnak a rovásírást?
2. Miért nem fordításnak nevezzük, ha rovásírássra átírunk egy szöveget?
3. Mit jelent a teljes kiírás és az összerovás?
4. Miért fontos az írás az emberiség számára?

5. Mit jelentenek ezek a képirás jelek? Gyűjts még napjainkban is használatos képirás jeleket!

6. Melyik 13 hangunkra nem volt jel latin betűs írásunkban ezer évvel ezelőtt?
7. Sorolj fel három rovásemléket!
8. Hogyan használjuk az írásjeleket a rovásírásos szövegekben?
9. Sorold fel a főbb írásfajtákat, röviden jellemezd őket!
10. Miért a betűírás a legfejlettebb?
11. Ki volt Torma Zsófia és mikor élt?
12. Hogyan nevezték krónikásaink, történetíróink rovásírásunkat?
13. Ismertesd, hogy melyik két adat igazolja a rovásírás használatát Mátyás király korában!
14. Sorolj fel öt rovásemléket! (Az előző háromon kívül)
15. Mi a Konstantinápolyi rovásemlék megfejtése?
16. Ismertesd az X, Y, Q, W használatára vonatkozó szabályt!
17. Mutasd be saját gyűjtésű szópéldákban a hosszú mássalhangzók írását!
18. Miért fontos, hogy csak a történelmi rovásemlékek betűit használjuk?

II. AZ OKTATÁSI FOLYAMAT

II/1. A hagyományos oktatási folyamat vázlata Nagy Sándor alapján.

Mielőtt a rovásírás oktatásának sajátosságaira rátérnék, ide illeszttem a hagyományos oktatási folyamat jól bevált vázát. Ennek kidolgozója Nagy Sándor (1916-1994) az oktatás és neveléstudomány jeles tudósa.

- Figyelem, érdeklődés felkeltése, a tanulók tájékoztatása az ismeret átadás céljáról
- Az új ismeretek elsajátításához szükséges előzetes ismeretek felidézése.

- Az új ismeretek átadása
- A tények, jelenségek, folyamatok elemzése
- Fogalomalkotás, következtetések, általánosítások
- Rendszerezés, rögzítés (a rögzítés foglalkozásonként, a rendszerezés többnyire szakaszonként)
- A tanultak alkalmazása
Gyakorlás, jártasságok, készségek kialakítása, alkotások, közzététel
- A teljesítmény mérése, értékelése

Miután közel 40 évig tanárként dolgoztam és kb. 25 éven át oktattam a rovásírást, volt alkalmam meggyőződni, hogy a magyarok régi írása ebbe a hagyományos oktatási folyamatba kitűnően beilleszthető.

III. A MAGYAR ROVÁSÍRÁS OKTATÁSI FOLYAMATA

III/1. A magyar rovásírás iskolai oktatásának hagyományai

A magyar rovásírás oktatásában több előzményre hivatkozhatunk. Az első Thelegdi János 1598-ban megjelent kérdés-felelet típusú tankönyve, amely kifejezetten alkalmas volt iskolai használatra. Dezsericzky Ince piarista szerzetestől tudunk iskolai oktatásról a 17. században (Sebestyén Gy: 1915/125). Kántortanító déd- és nagyapám felvidéki iskolákban tanították 1870 és 1920 között. Vargyassy Márton újság kiadó és rovásírás kutató 1927-ben Klebelsberg Kúnó oktatási miniszterhez fordult annak érdekében, hogy a rovásírást oktassák az iskolákban és képeslapon minden iskolába eljuttassák. A miniszter úr elutasította a kérelmet (Mandics Gy: 2010/ I./74, 2011/ III./255). 1943-ból van egy adatunk újvidéki rovásírás oktatásról (Szondi M: 2011/94.).

Jelentősek a trianoni határokkal elválasztott területek és az emigráció cserkészmozgalmai, hagyományörzők munkássága, Forrai Sándor gép és gyorsírás tanár oktató tevékenysége. Az általános iskolai rovásírás szakkörök Szakács Gábor író, újságíró által 2000 és 2011

között szervezett Kárpát-medencei Rovásírás Versenyekből nőttek ki, iskolaigazgatók, felkészítő tanárok és iskolákon kívüli rovasírás oktatók segítségével. A versenyekre Erdélyből, Délvidékről Felvidékről, Kárpátaljáról, Muravidékről, Horvátországból jöttek tanulók, 2010-ben még Németországból is egy magyar cserkész. A verseny népszerűsége és a versenyzők számának öröndetes növekedése miatt több helyszínen elődöntőket kellett szervezni.

A rovasírás iskolai oktatása, az ismeretek átadása az utóbbi 20 évben az erre vállalkozó általános és középiskolákban hetente egy alkalommal tartott szakkörökben, 45 perces foglalkozásokon történt. A szakkörökben általában 12 -18 fő vett részt, kezdetben az általános iskola 3. évfolyamtól a 8. osztályig, egy csoportban.

A tanulók az osztályfőnökökkel való megbeszélés alapján és a szülők engedélyével jártak a szakkörre. Nem csak a jó tanulók vettek részt szívesen a foglalkozásokon. A tanév bármelyik időszakában be lehetett kapcsolódni a szakköri munkába.

Ennek eredményeképpen nem nevesítve ugyan, de 2012-től a Hon- és népismeret tantárgyon belül, az Örökségünk, hagyományaink részben *Az ősi magyar kultúra hagyatéka* elnevezésű tematikai egység keretében oktatható. (Magyar Közlöny: Nemzeti alaptanterv, 2012/ 66. szám, 10722. oldal). Sajnos nincs adatom arról, hogy ez meg is valósult. Azonban a rovasírás általánosan ismertté válásához szükséges, hogy nevesítve jelenjen meg a Nemzeti alaptantervben, Ezért Szakács Gáborral több alkalommal javasoltuk neves oktatási szakembereknek személyesen, továbbá az Emberi Erőforrások Minisztériumában dolgozó oktatási szakembereknek levélben, valamint csoportos petícióban rovasírás oktató társaimmal közösen, hogy a Magyar nyelv és irodalom tantárgy keretében legalább 10 alkalommal 45 perces tanórákon legyen lehetőség a rovasírás tanítására. Ehhez egy 10 órás tanmenetet is összeállítottam, ez a honlapunkon 2013. áprilisától szerepel. Ez sajnos még 2022-ben sem valósult meg. A Citizengo-n megjelent csoportos petíciót 2018-ban, 3787-en írták alá.

Az Emberi Erőforrások Minisztériumának álláspontja a következő:

„...A székely-magyar rovasírás valóban jelentős művelődéstörténeti értékünk, azonban nem tervezzük bevezetni a Nemzeti alaptantervbe mindenki számára kötelezően. Álláspontunk szerint tanórán kívüli, szabadidős foglalkozások keretében van lehetőség a tanár számára a rovasírás rejtelveivel megismertetni az érdeklődő tanulókat...” (2020. 04. 09.)

Nem elkeseredni kell ezen a véleményen, hanem megtenni, amire van lehetőség. A rovásírást eddig is főként egyénileg, vagy családban, hagyományörző csoportokban, hagyományörző táborokban, művelődési intézmények tanfolyamain lehetett elsajátítani. Tehát szakköröket, versenyeket kell szervezni, előadásokat tartani, a táborokba bevinni a rovásírást, a gyerekeket beíratni a cserkészcsapatokba, ahol oktatják is régi írásunkat. Azonban amíg a magyar rovásírás nem tantervi anyag és nem szerepel legalább 10 órában a Magyar nyelv és irodalom tantárgyban, addig ez a tantárgy, és gyermekeink oktatása komoly hiányosságtól szenved.

III/2. Ismerkedés a rovásírással 5-9 éves korig

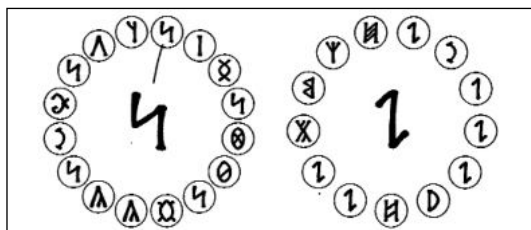
Óvodai nagycsoportok és az 1-3. osztályosok számára (tehát a 3. osztály befejezéséig) a *Fejlesztő feladatok rovásírással 5-9 éves gyermekek részére* c. kiadványomban dolgoztam ki gyakorlatokat fejlesztő tanári tapasztalataim alapján. Ez ingyenesen letölthető a Magyar Elektronikus Könyvtárból.

<https://mek.oszk.hu/21600/21687/21687.pdf>

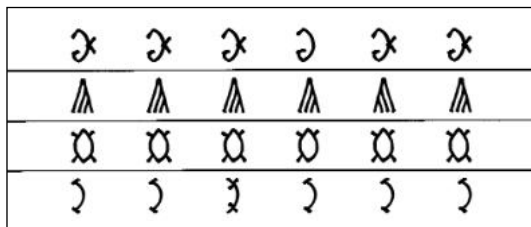
Ebben a füzetben a legfőbb eltérés a 3. osztály utáni rovásírás oktatástól, hogy a rovásbetűk hangértékét nem tanítjuk meg, tehát nem betűírást, nem betűolvasást tanítunk. A betűket jeleknek nevezzük. Ezért nem helyeztem el a füzetben a rovásírás ábécéjét latin betűs hangértékekkel.

A feladatokhoz felnőtt vagy nagyobb testvér segítségére van szükség, aki felolvassa a tennivalókat. Vidám, játékos hangulatban, biztatva, türelemmel foglalkozzunk a gyermekkel, hogy az esetleges sikertelenséget is javára fordítsuk a kudarcátűrés és az újrakezdési kedv képességének kialakításával.

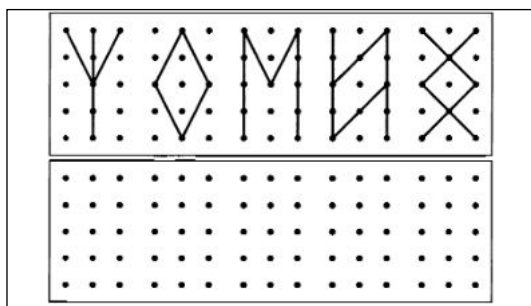
A feladatok fokozatosan haladnak az egyszerű összekötésektől, áthúzásoktól az alapelemek rajzolásán át a jelek önálló lejegyzéséig. Alak, méret, mennyiség, téri irányok, azonosságok, különbségek, hiányok felismerését, a szem-kéz összerendezettséget is segítik a feladatok. Néhány példa:

*Keress ugyanolyan jelet,
mint ami középen van.
Kösd össze!*

*Húzd át azt a jelet, ame-
lyik nem illik a sorba!*

*Kösd össze ugyanúgy a
pontokat, ahogyan a min-
tán látod!
Használj színes ceruzát!*

Több lap alján szerepel a jobb és bal irány felismerésének felada-
ta is. A szívecske rajza jelzi a bal oldalt, a jobb kéz, a „bemutatko-
zós kéz” rajza a jobb oldalt. Balkezes gyermekeket ne szoktassunk át
jobb kézre az ebből következő későbbi hátrányok miatt.

Mozgásos fejlesztő feladat: Betonon vagy aszfalton nagy méret-
ben rajzoljuk meg krétával a rovásjeleket. Felmutatunk egy jelmin-
tát és a gyermek az ugyanolyan aszfaltrajzra dobja a babzsákot vagy
a labdát. Jobb a babzsák, mert nem pattan el és pontosabban lehet
látni az eredményt. Versenyszerűen is lehet játszani.

III/3. A betűtanítás

Ez a rész az általános iskola 3. osztályát elvégzett bármely korosz-
tály kezdő tananyaga lehet. Tehát a 4-8. osztályosoké, középisko-
lásoké és a felsőoktatási intézményekben tanulóké is. Oktatási in-
tézményeken kívül pedig az általános iskola 3. osztályát elvégzett

bármilyen korosztályú (akár nyugdíjas), egyéni vagy csoportos oktatás kezdő tananyaga lehet.

III/3/1. A rovásírás betűtanítási sajátosságai

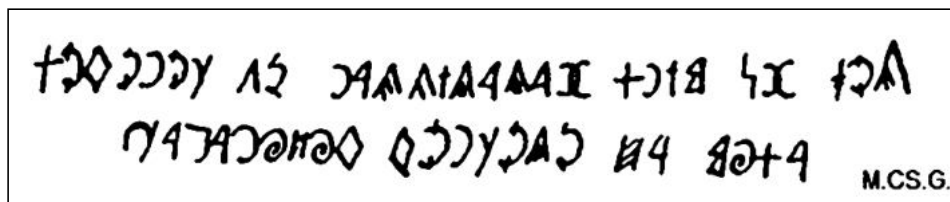
Mint az eddigiekből kiderült, a magyar rovásírás a következőkben különbözik a latin betűs írástól: jobbról-balra halad, nem folyóírás, nincsenek betűkötések, nincsenek ékezetek, a nagy és kisbetűk csak méretben különböznek egymástól. A latin betűs írás kétjegyű mássalhangzóit – TY, GY, NY, LY, SZ, ZS, CS – egy betűvel jelöljük. Nem a latin betűs ábécé sorrendjében haladunk az elsajátítás során.

A rovásírás elsajátításában és használatában nagyon fontos a kézírás, bár nem lehet tagadni a számítógépes rovásírás jelentőségét és korszerűségét, de ne feledjük, hogy ebben az esetben nincs szó valódi írásról, hanem csak a billentyűzet nyomogatásáról. Még akkor is ez a helyzet, ha rovásírásos billentyűzetet nyomogatunk. Az írásmozgás testünk legfinomabb, legösszetettebb mozgásformái közé tartozik. A billentyűk nyomkodásánál kimarad a betű leírásához szükséges finommozgás, a látás pedig nem közvetíti az agyba a leírt betű képét, tehát hiányzik két fontos elem, így a szöveg nem rögződik tökéletesen, hamarabb elfelejtjük. A kézzel írt szöveget szkennelve lehet számítógépen küldeni. A számítógépes vagy telefonos rovásírás előnye viszont, hogy gyorsabban továbbítható.

Mint minden kézírásnak, a rovásírás vonalvezetésének is vannak egyéni jellegzetességei, bár a betűkötések hiánya miatt kevesebb, mint a latin betűs írásnál. Tehát mindenkinek egyéni írásképe van, ez világosan kitűnik, ha megfigyeljük a történelmi rovás emlékeket.

*A gelencei Pál pap
1497-ben karcolta
falfestménybe a nevét.*

*Miskolczi Csujak Gáspár református lelkész
feljegyzése 1654-ből.*

M. GY.

የገንዘብ ልማት ለግብርና ሚኒስቴር

F. S.

၁၈၀၂ၫ, ၂၄၀, ၄၄၄, ၁၄၄, ၂၄, ၁၄၄, ၁၄၄, ၁၄၄
 ၁၄၄, ၁၄၄, ၁၄၄, ၁၄၄, ၁၄၄, ၁၄၄, ၁၄၄, ၁၄၄

FK

[illegible]

N. GY.

ለጋጭ/ላ፡ ለዘመን ሃጅ ጋለል/ለጋ፡ ለዘመን ጋ፡
 ጭ/ለ፡ ለዘመን ላ፡ ለዘመን ጋ፡

D.F.

34

III/3/2. Magyar Adorján és Forrai Sándor betűsora

Legrégibb hiteles rovás ábécéink többsége 32 betűből áll, ezek hosszú magánhangzókat nem tartalmaznak. Az első **É** betű ugyan már 1654-ben megjelent Miskolczi Csulyák Gáspár református lelkész emléksorában, de nem vált általánossá. A rovás **Á** és **É** betű használatának általánossá válása Magyar Adorján (1887-1978) néprajz kutatónak és díszítőművésznek köszönhető, ábécéje így **34** betűből áll.

Magyar Adorján kézzel írt betűsora

A rovásírás oktatásban Forrai Sándor (1913-2007) gyors és gépiró tanár, rovásírás oktató, kutató betűsora vált be legjobban. Ő a gyors és gépiró iskolában is tanította, gyakorlatban is kipróbálta. Rovásírás oktatók, versenyre felkészítő tanárok is ezt használják. Mivel nem akarta, hogy tanítványai az akadémiai helyesírási szabályokkal ellentétbe kerüljenek, hiteles régi rovásemlékekből válogatott jelváltozatokat a hiányzó hosszú magánhangzók számára. Ábécéje így **39** betűs lett. Ezekből a hiteles rovásemlékekből származnak a Forrai ábécé hosszú magánhangzói:

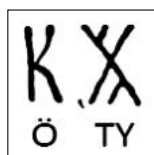
- Á:** Nikolsburgi Ábécé: 1483 előtről
- É:** Miskolczi Csulyák Gáspár emléksora: 1654
- Í:** Konstantinápolyi rovásemlék: 1515
- Ó:** Bél Mátyás betűsora: 1718
- Ő:** Nagybányai betűsor: 1820 körül
- Ú:** Kapossi Sámuel betűsora 1700 körül
- Ű:** Nikolsburgi Ábécé: 1483 előtről

A rovásírás ábécéje Forrai Sándor szerint								<===== jobbról balra	
É	E	D	CS	C	B	Á	A		
aK	J	Í	I	H	GY	G	F		
Ó	O	NY	N	M	LY	L	eK		
TY	T	SZ	S	R	P	Ő	Ö		
	ZS	Z	V	Ú	Ü	Ú	U		

Forrai Sándor kézzel írt ábécéje (1996)

III/3/3. A betűtanítás sorrendje

A betűtanítás sorrendjét több éves szakköri gyakorlat során alakítottam ki. A Forrai betűsort használom, attól a két **K** betű esetében térek el, lásd Szabályok 1/7/7. pont. Továbbá az **Ő** és a **TY** betűnél a Csíkszentmártoni hiteles, történelmi rovásemlék alakváltozatát használom.

A kiadványaimban használt betűtípust Barta József grafikus, szerkesztő készítette a Csenge fontok alapján.

Kezdetben a latin betűs ábécé szerint tanítottam, majd gyakorlati munkám során kialakult a rovásbetűk fejlődés szerinti sorrendje. A betűket **1 száras betűk**, **2 száras betűk** és **Hajlítgatott betűk** csoportba osztottam.

A legegyszerűbből, a fentről lefelé húzott egyenes vonalból indultam ki. Ezt megerősítette, hogy ez egyúttal a rovás számsor 1-es száma is. A további betűknél erre a vonalra, szárra helyezünk el mellékvonalakat, majd ezt a szárat megkettőzzük, végül meghajlítjuk és erre helyezzük el a mellékvonalakat.

A betűk felosztása és oktatási sorrendje Friedrich Klára szerint							
GY	TT	T	J	D	I	í	SZ
	M	P	Á	A	Ő	ZS	C
Az 1 száras betűk							
RR	R	L	G	S	TY	B	
Ú	U	V	ZZ	Z	CCS	CS	
A 2 száras betűk							
É	E	Ő	Ó	O	H	NY	N
		AK (?)	K	Ü	Ű	F	LY
A hajlítgatott betűk							

A betűtanítás sorrendje Friedrich Klára szerint

III/3/4. Korcsoportok a rovásírás oktatásában

Két évtizedes rovásírás oktatói tapasztalataim alapján azt ajánlom, hogy a rovásírás tanítását legkorábban az általános iskola negyedik osztályától kezdjük. A gyermekeknek szükségük van az első három tanévre a latin betűs olvasás-írás-helyesírás készség szintű, alapos elsajátításához, a szövegértés és szövegemlékezet életkoruknak megfelelő kialakulásához. Nem a rovásírás sajátosságai, pl. jobbról-balra írás miatt kell megvárnunk a harmadik osztály utáni időszakot, hanem az 1-3. osztályos tanulók terhelhetősége, érettsége, figyelmének még nem elégséges megoszthatósága miatt. Szakköri munkám kezdetén harmadik osztályos tanítványaim is voltak, bár a rovásírás elsajátításának semmiféle hátrányos hatását sem az osztályfőnökök, sem a szülők nem észlelték, mégis helyesebb, ha a terhelhetőség határát nem feszegetjük.

Tapasztalatomat alátámasztja a Nemzeti alaptanterv rendelkezése is (Magyar Közlöny, 2020. január 31. 17. szám. 290. oldal):

„A tanuló kötelező és választható tanítási óráinak összege egy tanítási héten legfeljebb

a) az első-harmadik évfolyamon huszonnégy

b) a negyedik évfolyamon huszonöt”

Tehát a tantervben is, amelynek óraszám a tanulók terhelhetőségét is tükrözi, az első három évfolyam óraszám egyseg, a negyedikben emelkedik. Az alapkészségek kialakítása után következhet a 4. osztálytól a tudásbővítés. Ennek a tudásbővítésnek lehet része a rovásírás oktatása.

A két ajánlott korcsoport tehát:

Általános iskola: 4.-8. osztály

Középiskola: 9-12. osztály

Fontos: A rovásírás oktatást 4. osztálytól felfelé bármelyik évfolyamon lehet kezdeni!

4. osztálytól felfelé minden korosztálynál és iskolán kívül is használható az *Új rovásírás tankönyv és szakköri ötlettár* c. füzetem, amely ingyenesen letölthető a Magyar Elektronikus Könyvtárból <https://mek.oszk.hu/02800/02851/02851.pdf>, valamint Szondi Miklós *Róni tanulok* c. kiadványa.

Az iskolán kívüli rovásírás oktatást szintén a harmadik osztály elvégzése után kezdjük. Például, ha valaki a családban, hagyományörző körben, nyári táborban, művelődési intézményben tartott tanfolyamon szeretné oktatni. Felső korhatár nincs, több kedves ismerősünk nagyszülő korában tanulta meg, pl. úszó világbajnoknők, Egerszegi Krisztina édesanyja, aki kézzel átírta Petőfi Sándor János vitéz c. elbeszélő költeményét rovásírásra.

4. osztálytól kezdjük tehát a rovásbetűk hangértékkel történő ismertetését. Ekkor a tanuló már használja a latin betűket, olvassa, megérti a latin betűs szövegeket. Ezért nem szükséges visszatérünk a latin betűs írás-olvasásnak ahhoz az első osztályos mozzanatához, hogy hívóképekhez kapcsoljuk a betűket. Aki szeretné, és van ideje rá, pl. egész éves szakkör vagy tanóra, az akrofónia elve alapján táríthat, készíthet hozzá képeket. (pl. A-alma, B-bélyeg, stb.) Némely rovásbetű vonzza a képet, pl. S-sátor, C-cél, K-kő, Ly-lyuk, V-víz, vályú, a legtöbb betűnél azonban még a régi nyelvi szótárak segítségével sem tudjuk már visszafejteni a hozzá tárítható képet.

Mint fentebb láttuk, a betűtanítás nem a latin betűs ábécé sorrendjében történik, hanem a legegyszerűbb jeltől haladunk a bonyolultabb felé, változatos feladatok segítségével.

A betűtanulás során nem csak az írást, olvasást oktatjuk, hanem folyamatosan, a megfelelő helyen megismertetjük a tanulót az alapfogalmakkal, szakkifejezésekkel (I/3. fejezet), az írás fajtáival (I/4.

fejezet), a magyar rovásírás eredetére vonatkozó elméletekkel és rövid történetével (**I/5.** fejezet), a legismertebb rovás emlékekkel (**I/6.** fejezet), és a legfontosabb szabályokkal (**I/7.** fejezet).

A betűtanulás után megismertetjük a rövidítéses rovásírást és a számrovást. A rovás emlékeket már a betűtanítás időszakában is használjuk, pl. az új betűket ezeken is kikereshetjük. Amikor már minden betűt ismernek a tanulók, egyszerűbb rovás emlékek megfigyeltetését is adhatjuk házi feladatnak. Feladat változatok találhatók a fentebb már említett *Új rovásírás tankönyv és szakköri ötlettár* c. kiadványomban. Természetesen az oktatók, sőt a tanulók is kitalálhatnak újabb feladatokat és ez sikeresen, ötletesen eddig is megtörtént.

III/3/5. Anyagszükséglet

Az oktatónak legyen meg az összes rovásjel (39 db.) A5-ös méretű (A4-es lap fele) kemény lapokon, tetszetősen, színes tollal készítve a III/3/2. részben lévő Forrai ábécé alapján. Ezeket a foglalkozásokon a tanulók is készítsék el saját maguknak. Továbbá szükségessé válnak színes ceruzák, zsírkréta, rajzlapok, füzetek, festék, ecset, gyurma, ragasztó, kréta, tábla. Legjobb a régi típusú fatábla, ezen szépen lehet alakítani a jeleket. A műanyag táblán csúszik a filctoll.

Az oktató maga döntheti el, hogy ceruzával vagy golyóstollal írjanak először a tanulók. A golyóstoll híve vagyok és radírozás ellenes, a hibásan írt betű maradjon meg emlékeztetőnek, húzzuk alá pirossal, így kevésbé fogjuk újból elkövetni.

Füzetek:

Fontos! A FÜZETEK BEN MINDEN MÁSODIK SORBA ÍRJUNK!

Ajánlom még, hogy a füzetek jobb oldalára, jobb oldali lapjára írjunk, bal oldalát hagyjuk üresen, egyrészt a lapok vékonysága, zavaró átlátszósága miatt, másrészt a bal oldalra kerüljenek majd a javítások.

4-8. osztály, a betűtanulás, gyakorlás idejére:

A5 méretű 12-32 számú vonalas füzet (ez a 3. osztályos vonalas füzet)

A betűtanulás utáni időszakban, ha ez kényelmesebb:

A5 méretű 21-32 számú vonalas füzet (ez a 4. osztályosok vonalas fürete), vagy A4 méretű 81-32 számú vonalas füzet.

9-12. osztály, ha ekkor kezdik a betűtanulást:

A5 méretű 12-32 számú vonalas füzet (ez a 3. osztályos vonalas füzet)

A betűtanulás utáni időszakban, ha ez kényelmesebb:

A5 méretű 21-32 számú vonalas füzet (ez a 4. osztályosok vonalas füzete), vagy A4 méretű 81-32 számú vonalas füzet.

Számomra a 3. osztályosok vonalas füzete a legalkalmasabb, más oktatók a keskenyebb vonalközt tartják jobbnak.

Minden korcsoportnak legyen A5 méretű 20-32 számú sima füzet a különböző ábécék, rovásemlékek másolásához.

III/3/6. A betűtanítás lépései

A 45 perces foglalkozás, vagy tanóra a legmegfelelőbb.

A feladatokat a tanulók haladásának megfelelően osztjuk be.

Tanórákra lebontott tanmenetet ezekből a feladatokból akkor lehet készíteni, ha az oktatási vagy művelődési intézmény, a tanfolyamot indító szervezet, táborvezető stb. meghatározza a felhasználható óraszámot.

A rovásírás szabályait (I/7. rész) és a következő két lapot minden tanuló kapja meg fénymásolatban: Forrai Sándor ábécéje a latin betűk sorrendjében (a III/3/2. részben) és Friedrich Klára: A betűk felosztása és oktatási sorrendje (a III/3/3. részben)

Először az *1 száras betűket* tanuljuk meg. Ezeknél egy felülről lefelé húzott szárra helyezzük el a mellékvonalkákat.

III/3/6/1. Az 1 száras betűk

†	Ÿ	Ÿ	1	†	†	†	1
GY	TT	T	J	D	I	Í	SZ
	8	1	4	4	K	Y	↑
	M	P	Á	A	Ö	ZS	C

Az *1 száras betűket* két foglalkozáson (tanórán) tanítjuk meg. Első alkalommal a felső, második alkalommal az alsó sort. Az oktató ettől eltérhet a tanulók képességeihez alkalmazkodva.

A látás, hallás, beszédmozgás, kézmozgás segítségével rögzítjük a betűt. Ennek lépései:

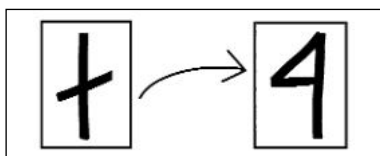
1. Az oktató felmutatja a betűt az A5-ös kártyán (látás)
2. Kimondja a betű nevét, hangértékét (hallás)
3. A tanulók kimondják a betű nevét (beszédmozgás, hallás)
4. A tanulók előtt az oktató felírja a táblára a betűt (kézmozgás)
5. A tanulók lemásolják a füzetükbe a betűt (kézmozgás). Egy sort írnak belőle, jobbról-balra, a jobb szélén kezdve
6. Miután az egyszáras betűket megtanítottuk, alkossunk belőlük rövid, két-három betűs szavakat.

Összeolvasás betűkártyával

Ez a lépés (amely az első osztályban a latin betűs olvasás tanításakor fontos), negyedik osztálytól a rovásírás oktatásánál kihagyható. Aki mégis szeretné alkalmazni, a következő módon tegye:

Az első összeolvasásoknál az első betű (amihez hozzáolvassuk a másodikat) mindig magánhangzó legyen. Példa:

Az oktató szemben állva a tanulókkal a bal kezében fogja az **A** betűkártyát, jobb kezében, kb. 30 centi távolságra a **D** betűkártyát. Kiejti az **A** hangot, miközben közelíti a **D** betűkártyát az **A**-hoz. Amikor az **A** betűkártya mellé ér a **D** betűkártya, akkor kiejti a **D** hangot, majd kimondja a szót: **AD**.

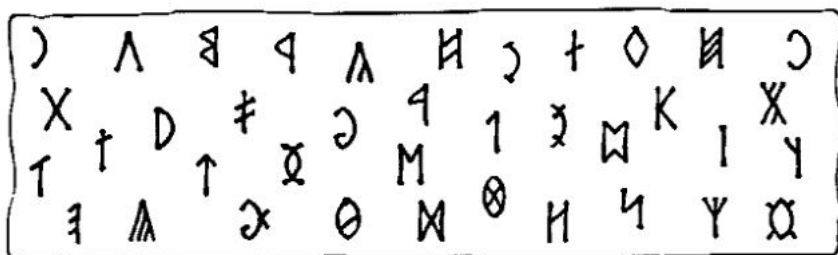
És így tovább, a többi kétbetűs szóval is.

Amennyiben az oktató fontosnak találja, a 4. osztályban beilleszthető a köv. feladat: A5 méretű 20-32 számú sima füzetbe rajzolják le a tanulók az új betűt egy füzetoldal nagyságban, írják át többször színes ceruzával.

III/3/6/2. A rögzítés, gyakorlás feladatai

A tanultak rögzítésére, gyakorlására betűkártyákat, füzeteket, feladatlapokat használunk

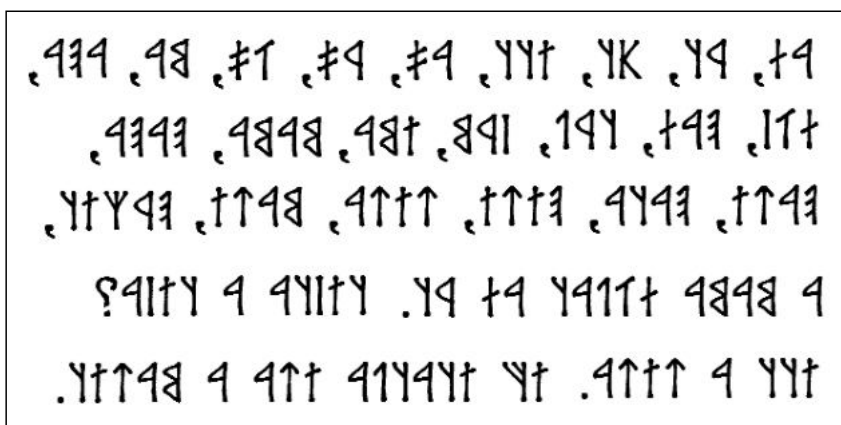
1. Az 1 száras betűk olvasása a tábláról, majd másolása, tollbamondás utáni írása a füzetbe.
2. Keressék meg és karikázzák be a tanulók a halmazban az 1 száras betűket!

3. Táblán lévő minta szerint a tanulók készítsék el az 1 száras rovás-betűk felső sorát gyurmából. Utána letöröljük a táblát, letakarjuk a gyurma betűket egy kendővel és a tanulók tapintás alapján ismerjék fel a betűket. Ugyanezt elvégezzük az 1 száras betűk alsó sorával is.

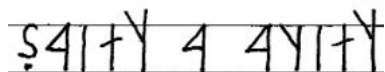
A gyurmázás a kézügyességet is kitűnően fejleszti, ebben az esetben a gyermek maga alkotja, teremti meg a két dimenziós jeleket három dimenzióban.

4. A tanulók kemény papírból készítsék el az 1 száras betűk A6 – os méretű betűkártyáját (A4-es lap negyedrésze) színes filctollal, a Forrai kézzel írott ábécé alapján.
5. Gyakorlat a betűkártyákkal:
- A) Hangoztatom a betűt, a tanulók felmutatják a megfelelő kártyát.
- B) Felmutatom a kártyát, a tanulók hangoztatják a betűt.
- C) A betűkártyákból minél több szó alkotása, leírása.
6. A tanulók olvassák el hangosan és másolják le a füzetükbe az 1 száras betűket és a belőlük alkotott szavakat, mondatokat:

7. Gyűjtsenek még a tanulók ezekből a betűkből összeállítható szavakat és írják le a füzetbe! Házi feladatnak is adható.

Itt a betűtanulás idején még nem lényeges, de aki szeretné, a füzetben a mondatok és a nevek kezdő betűit nagyobb mérettel írhatja. A példa mutatja, hogy az üresen hagyott sorba milyen mértékben nyúljanak át a nagyobb betűk:

III/3/6/3. A 2 száras betűk

RR	R	L	G	S	TY	B
Ú	U	V	ZZ	Z	CCS	CS

A betűtanítás menete ugyanaz, mint az *1 száras* betűknél. Ezeket is két alkalommal tanítjuk meg. Rögzítéshez, gyakorláshoz ugyanazt a hét pontot alkalmazzuk. Ezeket itt nem írom le mégegyszer, így csak a *2 száras betűkkel* kiegészített szavak, mondatok kerülnek ide.

A tanulók olvassák el hangosan és másolják le a füzetükbe a *2 száras betűket* és a belőlük alkotott szavakat, mondatokat:

,H1M ,H9M ,9X9 ,A9A ,A9A ,A9X ,HM ,11M ,1M
 ,9Y9Y ,A9X99 ,9A99 ,9X9H ,1A9 ,9X9X ,1AKH
 ,99H99 ,9YH99 ,X99A9A ,H999 ,A9H99 ,9HH9
 .AKX9K9 ,9AH9A
 X99A9A 99M A9A !9H9H9M1M H9M 9 1AA9 ,A9X99
 9 AAH9A 999 .9AH9A 9A9A 1M 9Y9Y 99H9 AA9
 .99X9A AKX9K9 1AKH

A füzetben a mondat kezdő betűk és a nevek nagyobb betűvel kiemelhetők. A példa mutatja, hogy az üresen hagyott sorba milyen mértékben nyúljanak át a nagyobb betűk:

4 Y M Y , A 9 X 9 8

III/3/6/4. A hajlítgatott betűk

É	E	Ő	Ó	O	H	NY	N
		AK (?)	K	Ü	Ú	F	LY

A betűtanítás menete, a rögzítés, gyakorlás feladatai ugyanazok, mint az 1 és 2 száras betűknél, így csak a Hajlítgatott betűkkel kiegészített szavak, mondatok kerülnek ide.

A tanulók olvassák el hangosan és másolják le a füzetükbe a *Hajlítgatott* betűket és a belőlük alkotott szavakat, mondatot:

HXHX, ,A00X ,H4D ,000 ,X0 ,M, ,0X ,+A0X ,14)
 ,D)MK) ,A4040 ,YXN40 ,0000 ,40000 ,YXN, ,X+H)
 A4IH0DDX, ,H0)Y ,XHX, ,DKAA40 ,404Y ,1X))4
 .00A4IH0H444X AK0K1XKX A4YXHX0 ,4)M+ 4 0)0000 11

A füzetben a mondat kezdő betűk és a nevek nagyobb betűvel kiemelhetők. A példa mutatja, hogy az üresen hagyott sorba milyen mértékben nyúljanak át a nagyobb betűk:

↑)XHX0 YXA A014HX

Amikor a tanulók már minden betűt ismernek, osszunk ki fénymásolatban néhány régi rovásemléket, főként rovás ábécét. Kéressék ki és karikázzák be ezeken a felismert betűket. Házi feladatnak nagyon alkalmas a rovásemlékek másolása a sima füzetbe.

Hívjuk fel a tanulók figyelmét, hogy a 20. század előtt ritkán használtak hosszú magánhangzókat a rovásírásban.

Amennyiben van digitális tábla, csoportmunkával lehet kikeresni a betűket és próbálkozni a megfejtéssel. Könnyen megfejthető és ezzel gyors sikerélményt ad a *Gelencei rovásemlék* elolvasása. (1/6/7.)

III/3/6/5. A hosszú kétjegyű mássalhangzók gyakorlása

Mint *A magyar rovásírás legfontosabb szabályai* részben, olvasható, hogy a kétjegyű mássalhangzókat egy önálló betűvel jelöljük. Gyakorlat a hosszú kétjegyű mássalhangzók írására: olvasd el hangosan és másold le a füzetedbe!

,A9YYMH ,A9YYCH ,A900C8 ,A9009IM ,A9DD9A
 ,A9DD9AH3M ,A9009Hf0 ,A9DD90H9A ,A9DD90H3C3X
 ,A9#9A ,A9#9AK8 ,A9#938 ,A9#99 ,A9HH9A9HY
 ,A9HH9999 ,A9H9M3A ,A9H9M30 ,A9H9X ,A9H9X
 ,A9XX31 ,A9HH9A90 ,A9XX90 ,A9XX3C1

Példa a hosszú kétjegyű mássalhangzót tartalmazó szavak elválasztására:

A9#-938

A készség szint elérése érdekében további gyakorlatok találhatóak az *Új rovásírás tankönyv és szakköri ötlettár*-ban. A készség szintet az jelenti, ha a tanuló tollbamondás során már „puska” ábécé, betűtévesztés és fontolgtatás nélkül folyamatosan, megfelelő tempóban írja le a szöveget, hangos olvasás estén pedig nincsenek betűtévesztések, leállások. A rovásírással szöveg hangos olvasása még készség szinten is lassabb lehet a latin betűs szöveg olvasásánál.

A rovásírás gyakorló szövegeit (átírások, hangos olvasás) mindig a tanulók életkori sajátosságainak megfelelően állítsuk össze. Jó iránymutatók erre az adott osztályfok irodalom és történelem tankönyvei. Azonban ne csak ezekből válogassunk, hanem kérjük meg a tanulókat, hogy kedvenc olvasmányaikból, verseikből, esetleg saját irodalmi alkotásaikból hozzanak gyakorló szövegnek valót. A szövegek hangos olvasása minden korosztálynál fontos. 4-8. osztályig főként verseket adjunk feladatként, amelyekben rövidek a sorok,

hogy könnyen átlátható legyen a tanulók számára. A hangos olvasási anyagokban kezdetben vastagítsuk meg, vagy jelöljük pirossal az írásjeleket, ez is segíti a szöveg tagolását.

III/3/7. Rendszerezés, ismétlés, ellenőrzés, értékelés

A „Mit tanultunk ma” kérdéssel a tanultakat minden foglalkozás végén összefoglaljuk, az előrelépést hangsúlyozzuk. Ismétlő órákon rendszerezzük az anyagot, ennek jó eszköze a vázlat és a tartalomjegyzék készítés. Nagyobb tananyag-csoport végére készítsünk felmérő feladatlapot.

Önellenőrzés

Takard le a latin betűs részt és olvasd el hangosan a verset. Ellenőrizd, hogy jól olvastad-e.

!Y90 AA3YAA4	Ültess fát!
.t9 YOX80A, 830 YH3A98 98#08	Hogyha másért nem, lombot ád.
,Y98088t1A38 09X900DH9	Árnyékában megpihenhetsz,
.t93H AA3A1M 8 Y0t00A	Gondot ő visel reád.
:Y0A9H1M YtD AA119M9Y 01	Jó tavasszal nyit virágot:
,Y9Y9AA1 t3H03 31138	Messze érzed illatát,
:9193H AA91 90H9t98 A10	Kis madárka száll reája:
.Y9AA1 t0Y98AA98 03#01	Ingyen hallhatod dalát.
!Y90 AA3YAA4	Ültess fát!

Jókai Mór

Hasonló olvasnivalót az oktató is készíthet, vagy a tanulók egymás számára.

Szövegértés ellenőrzése:

4-5 mondatos összefüggő rovásírásos szöveget osszunk ki a tanulóknak. Meghatározott idejű néma olvasás után szedjük be a szöveget. A tanulók írják le latin betűvel, miről olvastak.

Házi feladatot mindig adjunk és következetesen ellenőrizzük, értékeljük. Egy javaslat házi feladatra, amellyel nem csak a rovásírás elsajátítását, de a szövegértést és a szövegemlékezetet is ellenőrizhetjük: Rövid történetet mondjunk el a foglalkozáson és a tanuló ott-hon írja le rovásírással, a saját szavaival.

A tudásszintet legjobban a tollbamondás utáni írással, hangos olvasással, felmérő feladatlapokkal, házi versenyekkel (ezek az iskolán belüli versenyek, nem kerületi, vagy országos versenyek) tudjuk ellenőrizni.

Jelenleg még nem kötelező tantervi anyag a rovásírás, ezért osztályozni lehet ugyan, de ez nem kerül az osztálynaplóba.

Mind az általános iskolás, mind a középiskolás korcsoportnál fontos a jó hangulatú óravezetés, dicséret, elismerés, értékelés, a tanulók ötleteinek meghallgatása, felhasználása. Gyakorló feladatok szövegének összeállításánál kerüljük a komor, szomorú jelentésű, továbbá az egyébként is burjánzó idegen szavakat. Csak egy példa: rovásírás versenyein a *zsűri* vagy *bíráló bizottság* elnevezés helyett az „*értékelő bizottság*”-ot vezettük be. Más érzelmeket ébreszt a gyermekben, ha *bírálják* és mást, ha *értékelik* munkáját.

III/3/8 Bothné Kósa Erika tanár óravázlata

Tanítás helye: Budapest, XVII. ker. Zrínyi Miklós Általános Iskola

Tanítás Időpontja: 2022. május 10.

Gyerekek életkora: 10 év, 4. osztály

Foglalkozás jellege: szakkör

Az óra célja: Szókincsbővítés, lexikon használat (Magyar szókészletek, közmondások)

A mai órán az állatoké lesz a főszerep, minden feladat e köré csoportosul.

1. Betűfelismerés - állatnevek keresése a rovásbetűkkel.

- ‡ párdúc, póni, pézsmapocok, pipi, papagáj...
- × béka, bagoly, búbos banka, bálna...
- Ÿ teve, teknős, tigris, tukán...
- Ɔ oroszlán, orrszarvú, okapi...
- Λ sirály, sáska, seregély...
- Ŧ ürge, üregi nyúl...
- 𐄇 ló, liba, langusza, láma...
- 𐄇 gúnár, gerle, gepárd...

Egy-egy állatnevet foglaljunk mondatba!

PL: A fóka szereti a halat.

2. Egészítsd ki a szótagokat állatnevekké! A szótaghatárokat tartsd be!

	-34		-A9X
	-11		-A14
	-H20		-2H
	-3A		-034

3. Keresd a párját!

ᑭ	-ᐱ	ᑭ	-ᐱᑭ
ᐱᐱ	-ᐱᑭ	ᑭ	-ᑭ
ᐱ	-ᐱᑭ	ᑭ	-ᐱᑭ
		ᐱᐱ	-ᐱᑭ

4. Az alábbi szólások, közmondások hiányzó szavait, az előző feladat szavaival tudod kiegészíteni!

.Y4H4D A4)H B3) ... #3
 .)2AX30 4 Y3A)3A3B ...
 ... B3A3B3Y 4 Y)H ,D3A3I
 ... Y3Y3A4I 4B 4 Y)H ,)4AY4YH4
 ... H3330 4 Y)H ,40Y)H
 ... 4Y)4A 4 Y)H ,0)H3A3Y3X X44H4B43 YH3X3B A3H43 4

5. Alkoss a következő meghatározásokból közmondásokat, majd írd le ! Milyen állatok szerepelnek benne?

A szükségesnél korábban koccint a bundás kültakarójára.

(ՀՄԷՅՅ) .ՃԻՃԻՃՃ ՃՄԷՅՅ Գ ՕԺԻԻ ՃԻՃՃՃ

Kis ugráló feketéből nagy szürke ormányost alkot.

(Y)403A3-48A5X) .YCY)403A3 A4)1H A5X48A5X

Sok gágogó felülkerekedik egy rőfögőn.

(2) Itt-4XtM) .N2# Y2)Itt tMM 02A

Ráveszi a nagyfülűt, hogy gyorsan hagyja el a fűnél magasabb növényzetet.

(AMD) .AMXHCOCX 4 Y4AMD 4 41Y4HAMT0

III/3/9. Kiegészítő feladatok a 9-12. osztályosok részére

Ne feledjük, hogy a rovásírás tanulást, tanítást a 4. osztálytól felfelé bármely évfolyamon és bármely életkorban lehet indítani! Ezeket a feladatokat a 8. osztályt elvégzetteknek ajánlom.

Tanórákra lebontott tanmenetet ezekből a feladatokból akkor lehet készíteni, ha az oktatási vagy művelődési intézmény, a tanfolyamot indító szervezet, táborvezető stb. meghatározza a felhasználható óraszámot.

Amennyiben a középiskolás tanulók még nem ismerik a rovásírást, akkor a **III/3/5.** ponttól a **III/3/8.** pontig végezzük az oktatást. A feladatokat itt is a tanulók haladásának, egyéni képességeinek megfelelően osztjuk be.

Itt is az A5-ös 12-32 (harmadik osztályos), vagy ha kényelmesebb, az A4-es méretű, vonalas 81-32-es füzetet használjuk. A füzetekben a 9-12 osztályban is minden második sorba írjunk!

Ha a középiskolás tanuló már ismeri a rovásírás szabályait, betűsorát, főbb emlékeit, a rövidítéses rovásírást és a számrovást, az oktató a következő témákból állítson össze feladatokat:

- Az írás-olvasás tempójának fokozása, hosszabb szövegek átírása latin betűről rovásírásra.
- A rövidítéses rovásírás gyakorlása. A tanulók jegyezzék le füzetükbe a saját összerovás ötleteiket, ezeket mutassák be a foglalkozásokon.
- A rovásírás számítógépes, telefonos alkalmazásainak megtanulása, használata.
- Rovás emlékek gyűjtése: kutatómunka, gyűjtőmunka a szakirodalomban és a nagy könyvtárakban pl. Országos Széchényi Könyvtár, Egyetemi Könyvtár, Budapesten kívül a nagy városi könyvtárakban. A gyűjtött anyag rendszerezése, időrendbe állítása, ki-előadás tartása.
- A gyűjtött rovás emlékek másolása az A5 méretű 20-32 számú sima füzetbe, ha nem fér el, akkor a A4-es, 80-32 számú sima füzetbe.
- Ugyanilyen céllal gyűjtőmunka múzeumokban, ha lehetőség van rá, a határon túli magyar területeken. Fényképes bemutató, ki-előadás.
- Ismerkedés azoknak a személyiségeknek érdemeivel, akik az elmúlt századokban vagy a közelmúltban sokat tettek a rovásírás fennmaradásáért. Ez utóbbi forrása az *Új rovásírás tankönyv* és

szakköri ötlettár c. kiadványomban a 64. oldaltól. Ezeket az ismereteket az oktató és a tanuló is bővítheti.

- Készítsenek rövid történelmi korrajzot egy-egy rovásemlékkel kapcsolatban. Például, ki volt akkor a király, mi volt annak a korának a legjellemzőbb eseménye...
- A tanulók társaikkal készítsenek kiállításokat, szervezzék meg ezek bemutatását az iskolában.
- Mélyedjenek el a rovásírás történetében, erről készítsenek összefoglalót, időrendbe állítva a rovásemlékeket.
- Készítsenek rövid történeteket rovásírással, saját rajzokkal, díszítéssel.
- Gyűjtsenek példákat a rovásírás jelenkori felhasználására, ők maguk is hozzanak új ötleteket.
- Azon az idegen nyelven, amelyből érettségiznek, készítsenek összefoglalót a rovásírásról, képekkel, ábrákkal, ezt tegyék közzé, esetleges külföldi levelezőtársaiknak is küldjék el.
- Rovásemlékek megfejtéseinek tanulmányozása, esetleg új megfejtés készítése. Ha a tanulóknak megfejtési feladatot adunk, ismertessük velük azt az alapszabályt, hogy két betű csak akkor azonos, ha a hangértékük is azonos. Ugyanis a betű valamely hang képe, jele, tehát a hang (fonéma) és betű (graféma) szorosan összetartozik. Például az **X** jelhez a magyar rovásban **B**, a türkben **D**, a latinban **KSZ**, a germánban **G** hang tartozik. Tehát nem mondhatjuk azt, hogy az X alakú betű hangértéke azonos a magyarban, türkben, germánban, latinban.

A 9-12. osztályban is folyamatosan legyen átírási és hangos olvasási feladat. Középiskolás kortól felfelé ajánlom olvasógyakorlatnak az Attila ifjúsága c. füzetemet, amelyben a szöveg az oldalakon rovásírással és latin betűvel is megjelenik, tehát ellenőrizhető az olvasás helyessége. Papír változatban is kapható, de ingyenesen letölthető a Magyar Elektronikus Könyvtárból is:

<http://mek.oszk.hu/02800/02850/02850.pdf>

III/3/10. Kérdések, feladatok **A MAGYAR ROVÁSÍRÁS OKTATÁSI FOLYAMATA** **c. fejezethez**

4-8. osztály: 1-9. pont

9-12. osztály: 1-18. pont

1. Ki írta az első rovásírás tankönyvet a kutatások jelenlegi állása szerint?
2. Miben különbözik a magyar rovásírás a latin betűs írástól?

3. Hány betűből áll Magyar Adorján és hányból Forrai Sándor betűsora?
4. Alakjuk alapján hány csoportba oszthatók a rovásbetűk?
5. Hányadik osztályos kortól javasolt a rovásírás oktatása?
6. Milyen eszközök, füzetek szükségesek a rovásírás oktatásához?
7. Másold le Magyar Adorján ábécéjét a sima füzetedbe!
8. Másold le Forrai Sándor ábécéjét a sima füzetedbe!
9. Készíts rovásírással hangos olvasási anyagot a kedvenc könyvedből!
10. Ki volt Thelegdi János? Kutatómunka.
11. Ki volt Sebestyén Gyula? Kutatómunka.
12. Ki volt Magyar Adorján? Kutatómunka
13. Ki volt Forrai Sándor? Kutatómunka.
14. Van-e felső korhatára a rovásírás elsajátításának?
15. Írj le rovásírással 15 hosszú kétjegyű mássalhangzós szót elválasztással!
16. Keltse fel az érdeklődést családtagjaid, ismerőseid körében a rovásírás iránt (4. osztálytól felfelé mindegy, hogy hány éves) és tanítsd meg nekik!
17. Hasonlítsd össze néhány rovásemlék betűformáit, jegyezd le a füzetedbe!
18. Mi a rovásemlékek megfejtésének alapszabálya?

III/4. Rövidítéses rovásírás

A régi időkben a fával, pergamennel, papírral való takarékoskodás, a kőbe vésés nehézsége, esetleg a titkosítás kényszere, vagy egyszerűen elődeink ötletessége, játékosága hozhatta létre a magyar rovásírás szinte egyedülálló jellegzetességét, a rövidítéses rovásírást. Más népek régi írásában vagy egyáltalán nem, vagy csak elenyészően kis számban találhatók rövidítések.

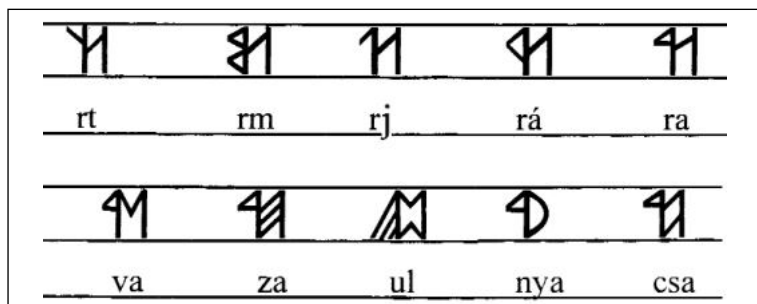
III/4/1. Rövidítés összerovással (Ligatura)

Mind a gyermek, mind a felnőtt rovásírók kedvencei a játékos, talányos, szellemes összerovások, betűkötések, idegen szóval ligatúrák.

Az összerovásokhoz magasabb szintű gondolati tervezés szükséges, mint a gépies betűhasználatához. Ezeket írás közben kell gondolatban megalkotni, mert a leírandó szöveg újabb és újabb összerovási lehetőségeket, változatokat kínál. Ezért azt is el kell döntenünk és lehetőleg gyorsan, mennyire akarjuk nehezíteni, titkosítani a szö-

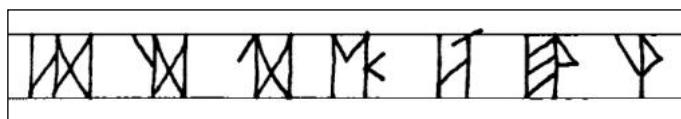
veget, mert a rövidítésnek ugyanazon szó esetében is különböző fokozatai lehetnek. Éppen ezért az összerovások készítése, vagy olvasása különösen fejleszti a gondolkodást, a megoldóképességet.

Más népek átvették ugyan rovásírásunk jeleit, de az összerovásokat vagy egyáltalán nem alkalmazták, vagy csak néhány esetben, akkor is többnyire a névjeleknél, és megközelítőleg sem olyan ötletességgel, mint a magyarok. Ez is azt bizonyítja, hogy régi írásunkat nem vettük át senkitől.

Néhány összerovás, betűkapcsolás minta a 'Rovásírás gyakorlatok nem csak gyerekeknek' c. füzetből (2000)

A fokozatosság elvét itt is tartsuk be, egyszerű, két-három betűs szavak összerovásával kezdjük. Összerovás esetében a betűk megfordíthatók.

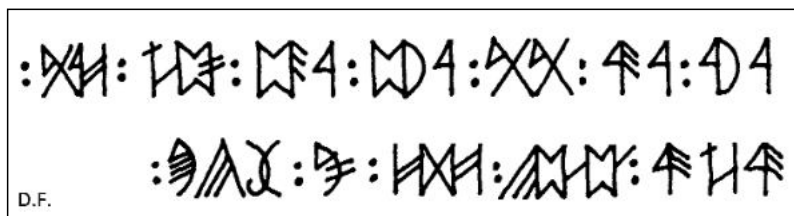
Jobbról-balra: ÁT, AZ, ÍR, ÖV, ÚJ, ÚT, ÚR

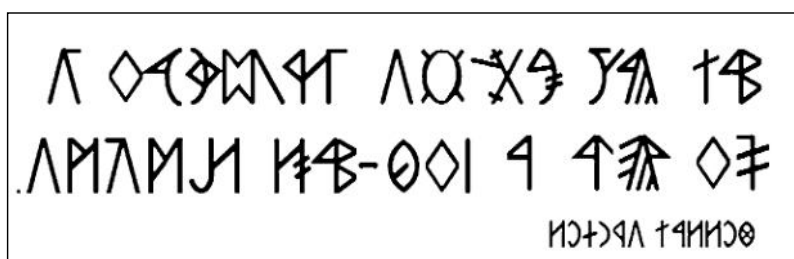
Az a) ábrán a Gyula név összerovása egyszerűbben, a b) ábrán jobban tömörítve. (Berkesi Gyula ötlete)

Az alkotó és játékos képzelet szabadon szárnyalhat az összerovásoknál, még a betűket is megfordíthatjuk. Művészi ábrázolásokon felülről lefelé, alulról felfelé, kör, csillag, vagy bármilyen alakzatban haladhatnak a betűk. Felülről lefelé haladó betűkből készült Székelykeresztúr főterén a település neve. Arra figyeljünk, hogy az

összerótt betűk a szóban elfoglalt sorrendjük szerint kövessék egymást. Ha egy hét múlva is el tudjuk olvasni, amit össze(vissza) róttunk, akkor jól csináltuk.

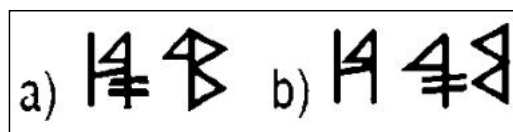

Olvasd el, másold le a füzetedbe! Dittler Ferenc összerovása kézírással. Ellenőrizd az olvasatodat, a latin betűs átírás megtalálható lejjebb.

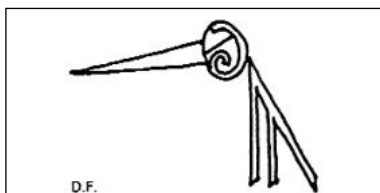
Olvasd el, másold le a füzetedbe! Számítógéppel átírta Hódos László. Ellenőrizd az olvasatodat , a latin betűs átírás megtalálható lejjebb.

Thelegdi János, a tudomásunk szerinti első rovásírás tankönyv írója 1598-ban felhívja figyelmünket, hogy a szótagolás rendjére is ügyeljünk. Pl. helyesebb a „magyar” szót az a) ábrán látható módon összeróni, mint a b) ábrán.

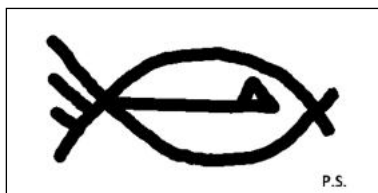

Oláh Szilveszter szobrászművész tökéletesen és szellemesen oldotta meg a *magyar* szó összerovását Bethlen Gábor szobrán, amely Gyergyószentmiklóson található. Látható a színes képek között.

A következő oldalon két játékos összerovást találsz. Milyen állatokat rejtenek a betűk? Készíts te is hasonlókat!

1. Dittler Ferenc rajza

2. Patassy Sándor rajza

A fenti szövegek latin betűs átírásai:

Dittler Ferenc: *Anya, apa, baba, anyu, apu, Gyuri, Csaba, paripa, turul, csúcs, nagy, holnap*

Hódos László: *Mai latin nagybetűs írásunknak is egyik alapja a székely-magyar rovásírás. Forrai Sándor*

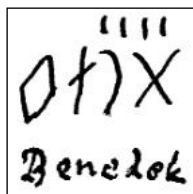
Dittler Ferenc rajza: *gólya*

Patassy Sándor rajza: *hal*

III/4/2. Rövidítés magánhangzó kihagyással

A rovásírásos szövegek másik rövidítési lehetősége az ismétlődő magánhangzók kihagyása. Általában leggyakoribb magánhangzónkat, az **E**-t szokták kihagyni. azokban a szavakban, amelyekben csak **E** magánhangzók vannak: pl. szeretettel, levelemben, stb. De! ha az **E** szó végén van, mindig írjuk ki, mert elhagyása módosíthatja a közlést. Pl. nem mindegy, hogy Erzsike szép **gyermek**, vagy Erzsike szép **gyermeke**.

gyermek	=	ØHBO#
gyermeke	=	ØHBO#
gyermekeim	=	ØHBO#

Történelmi példa:

a Benedek név **E** kihagyásos rövidítése
a 12-13. századból, Marsigli másolata.

Más magánhangzót is ki lehet hagyni, ha ugyanabból több van a szóban, de mivel csak az **E** kihagyása magától értetődő, ezért a más magánhangzóból az elsőt és a szó végén állót mindig ki kell írni, pl.:

hatalmas	=	ΛΒΛΥϠ
hatalma	=	ϠΒΛΥϠ
hatalmasak	=	ΟΛΒΛΥϠ

A következő példán látjuk, ha ezt a szabályt szigorúan betartjuk, nem sok betűhelyet nyerünk. Pöttyökkel jelöltem a kihagyható **Λ** betűket. Tehát az **E**-n kívüli más magánhangzó kihagyását nem érdemes erőltetni. (Latin betűvel: *Kata ablaka alatt nagy csapat kacsá halad*).

Teljes kiírással	
.†ΛΛϠ 4040 Υ440 †4) ΥΥΛΛ 404ΛX4 4Υ40	
Magánhangzó kihagyással	
.†ΛΛϠ 4040 Υ440 †4) ΥΥΛΛ 40ΛX4 4Υ40	

A példát Tisza András írta át rovásra számítógéppel

Csak olyan rövidítéseket alkalmazzunk, amelyek nem ellenkeznek az iskolában oktatott helyesírási szabályokkal! Ezért nem javaslom sem a torlódó mássalhangzók, sem a hosszú mássalhangzók egyik tagjának elhagyását.

Azonban egy-egy ötletes rövidítés lehetősége, vagy a művészi szabadság felülírhatja ezeket a szabályokat. Így van ez Magyar Adorján szép feliratán is. Ha nem sikerül elolvasni, latin betűs átírása megtalálható lejjebb.

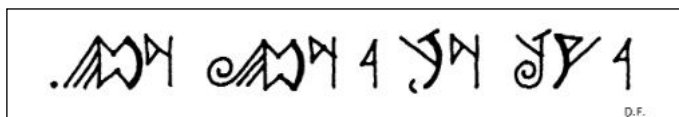
M.A.

III/4/3. Kérdések, feladatok

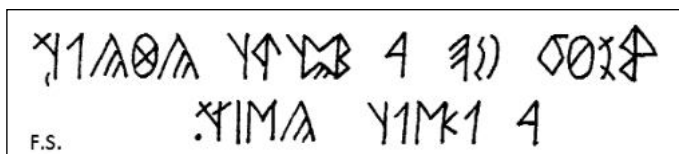
a Rövidítéses rovásírás c. fejezethez mindkét korosztálynak:

1. Miért alakult ki a rövidítéses rovásírás?
2. Milyen két változata van?
3. Mire figyeljünk az összerovásnál?

4. Melyek a magánhangzó kihagyás szabályai?
5. Készítsetek a sima füzetbe összerovás ötleteket!
6. Olvasd el ezt a kézzel írt összerovásos szöveget és másold le a füzetedbe. Dittler Ferenc készítette. Ha nem sikerül elolvasni, latin betűs átírása megtalálható lejjebb.

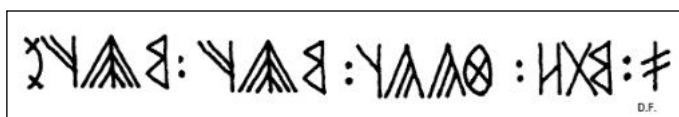
7. Olvasd el ezt a kézzel írt összerovásos szöveget és másold le a füzetedbe. Forrai Sándorné készítette (1996/69). Ha nem sikerül elolvasni, latin betűs átírása megtalálható lejjebb.

8. Solti Imre cserkészvezető, rovásírás oktató kézzel írt naptárából. Olvasd el, másold le! Ha nem sikerül elolvasni, latin betűs átírása megtalálható lejjebb.

9. Az **E** magánhangzó kihagyása, Dittler Ferenc kézírása. Olvasd el, másold le! Ha nem sikerül elolvasni, latin betűs átírása megtalálható lejjebb.

A fenti szövegek latin betűs átírásai:
 Magyar Adorján: Szülőföldem szép határa, meglátlak-e valahára?
 6: A tanító tanít, a tanuló tanul.

7. Amelyik nép a múltját elfelejti, a jövőjét elveszíti.
8. Magvető hava, 2013. Hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombat, vasárnap
9. Egy, ember, felelet, mellett, mellette

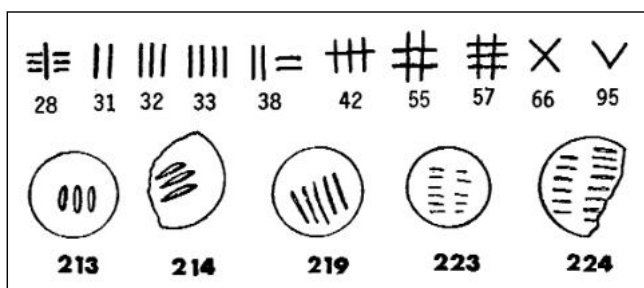
III/5. Számrovás, botra rovás

III/5/1. Rovás számok, szám rovások – történeti áttekintő

A tárgyak, élőlények számának jelölése valószínűleg előbb jelent meg az emberiség történetében, mint a betűk írása.

Feltételezésem szerint a barlangrajzok között található tenyérle nyomatok a kéz ujjával való számolást, számokat jelentik.

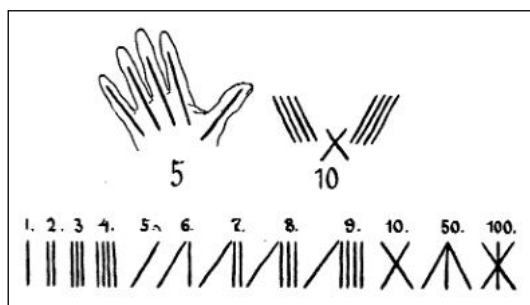

A képen az újkőkori Tordos – Vinca (Dél-Erdély, Nándorfehérvár környéke) műveltség cserépedényeiről gyűjtött nagyszámú jel közül néhány, amelyek számokat is jelölhetnek (A kép forrása: S.M.M. Winn). Az arab számok nem a számértéket jelentik, hanem az ábrák jelölései.

A magyar számrovással elődeink a ránk maradt rovásbotok szerint állataik, eszközeik, tárgyaik számát, elszámolásokat, adósságokat, tartozásokat jelöltek.

A számrovással kapcsolatos anyag kevés. Átfogó, alapos helyszíni kutatást, gyűjtést utoljára Herman Ottó és Sebestyén Gyula végzett, hozzávetőlegesen 1900 és 1910 között. Madarassy László 1927-ben tanulmányt közölt a hajdúszoboszlói városgazdasági számrovás botokról, 1928-ban pedig közzétette és a Magyar Néprajzi Társaság ülésén felolvasta tanulmányát a kiskunhalasi rovásírásos fapálcákról. A budapesti Néprajzi Múzeumban 10 darab számrovás botot láthatunk kiállítva. Magyar nyelvünk is őrzi a „sok van a rovásán” kifejezést, amely adósságot, tartozást jelentett, elvont értelemben pedig az erkölcsi adósságot, a kijavítani való hibákat értjük alatta.

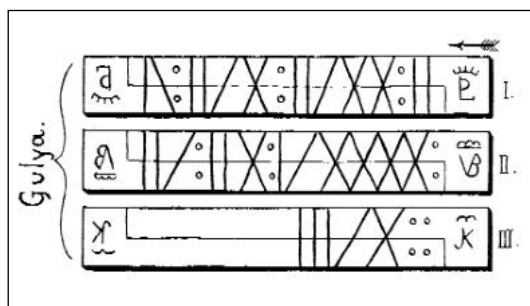
Herman Ottó megállapítja, hogy a rovás számok „összealkotása” mindig hozzáadással jön létre, nem elvonással, mint a római számoknál. *„Tudásom és felfogásom szerint a legmagyarabbnak vehető számrovás jegyképét a kéztől kölcsönözte, ebben tehát az ősi eredetű számrendszereket, a melyek a kéz és láb ujjaira vannak alapítva, követi.”*

Herman Ottó
ábrája

Sebestyén Gyula viszont cáfolja Herman Ottó magyarázatát, hogy a ferde vonal (mely a régi rovásokon az ötös számot jelöli) a hüvelykujjat jelentené „hiszen a nép mindig a hüvelyk ujján kezd számolni.”

A rovások két fajtája: az egy darabból álló egyszerű rovás és a páros vagy hasított rovás. Ez utóbbinál mindig két jogi személy van: adós és hitelező, gazda és alkalmazott, hivatali személy és adózó.

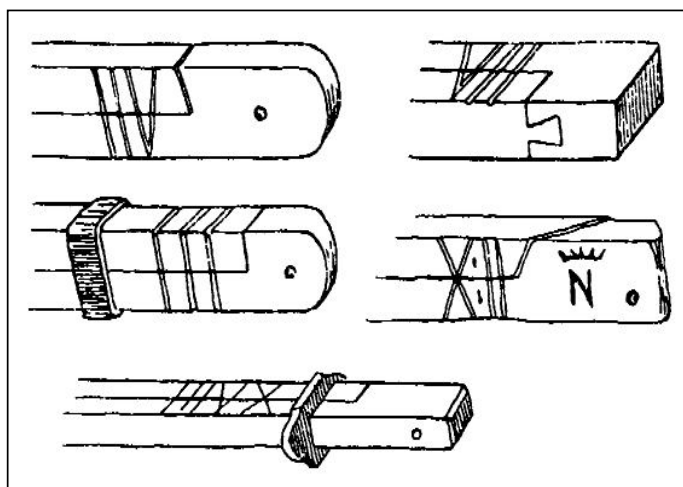

Páros rovások
Herman Ottó
tanulmányából.

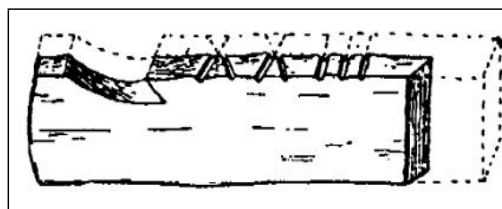
Ezeknek a páros rovásoknak használatáról Magyar Adorjánt idézem:

„A rovást négyszögletűre vágott pálcákra, vagy pedig keskeny deszkácskákra rótták. Amikor pedig a rovás célja két ember közötti valamilyen elszámolás, feljegyzés volt, akkor a pálcát hosszában pontosan kétfelé hasították és az egyik fele az egyik félnél, a másik a másik félnél, (hitelezőnél és adósnál) maradt. Hogy pedig eltérés ne lehessen a kettő között, vagyis a hamisítás lehetetlen legyen: valahányszor újabb tartozást jegyeztek fel akár pénzben, akár ételben, italban, állatban, vagy bármi másban, akkor a két pálcát, vagy deszkácskát egymás mellé tették és úgy vágták rá a rovátkákat, hogy mindkettőn egy szerre mentek végig.”

A „rovásfej” a páros rovásoknak azt a részét jelentette, amelyre az adózó, a pásztor, az adós névjele volt róva vagy égetve a későbbi azonosítás érdekében. Herman Ottó rajza mutat néhány változatot. Mátyás király 1478-ban 3 évre visszamenőleg bekérte a falusi bíraktól a páros rovások fejes részét.

Rovásfejek
(Herman Ottó)

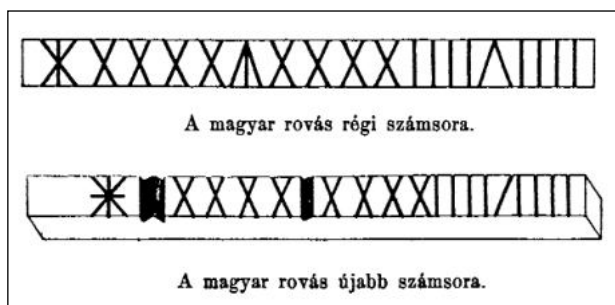

Magyar adó-rovás 1507-ből
Sebestyén Gyula:
Rovás és rovásírás (1909)

Az elhullott állatokat külön rovásfán, a „dögrováson” tartották nyilván. Napjainkban is használjuk ezt a kifejezést, ha nagyon betegek vagyunk.

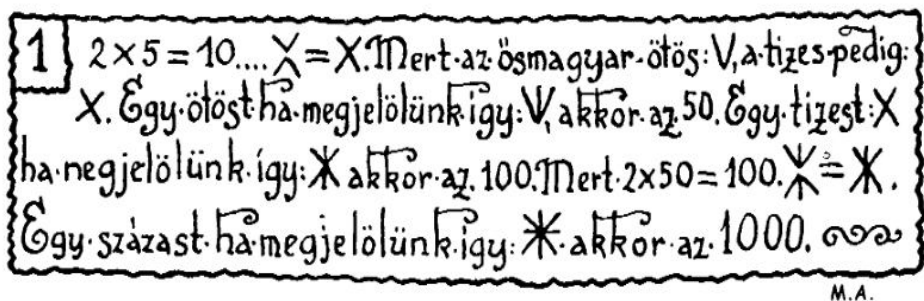
Az adós az utolsó törlesztés után a rovásfát visszakarta „s a rá nézve veszedelmes okmányt” a rossz emlékü adósság miatt többnyire megsemmisítette. Más rovasemlékeink többsége azonban az évszázadok folyamán a kellő megbecsülés hiánya miatt nem maradt fenn.

Az eddigi szakirodalom nem határozza meg, hogy a jelenleg használatos rovas számírás hogyan alakult ki. Véleményem szerint mindenképpen Sebestyén Gyula gyűjtése és a *Rovas és rovasírás* c. könyvében 1909-ben megjelent tanulmánya volt az alapja, melynek példáiban minden rovas számjegyünk megtalálható.

Sebestyén Gyula
könyvéből,
1909/51, 52.

Magyar Adorján által készített magyarázó ábrán megfordul az ötös és ötvenes számjegy a Herman Ottó és Sebestyén Gyula által gyűjtött botokhoz képest. Talán mert az ötös és az **S** betű, valamint az 50-es és a **ZS** betű keveredését akarta elkerülni, vagy forrásai között volt erre példa.

Magyar Adorján ábrája, 1970/8.

Az etruszk és az etruszkból származó római számok rokonságára Sebestyén Gyula és Magyar Adorján is felhívják a figyelmet. Számrovásunk korát ennél még régebbinek tartom, újkőkori régészeti leleteken is megtalálhatók alakilag azonos jelek, például a Torma Zsófia régész nő által gyűjtött égetett agyag tárgyakon, de a Tordos-Vinca műveltség területén egyéb helyeken is.

Magyar:	I	II	III	IIII	V	X	V	*	*
Etruszk:	I	II	III	IIII	V	X	V	⊕	⊖
Római:	I	II	III	IV	V	X	L	C	M

Magyar Adorján összehasonlító ábrája

Rovás számjegyeink formája bizonyára alig változott az ősidők óta, hiszen nagyon ésszerűen alakultak a könnyen róható egyenesből és még a legnagyobb értékű ezres is csupán négy vonalból áll.

III/5/2. Rovás számjegyek írása

A rovás betűk és a rovás számjegyek alakja szépen illik egymáshoz, szinte formatervezett egységet alkotnak. A számrovás jegyei szintén jobbról-balra haladnak.

X	IIII	V	IIII	V	IIII	V	IIII	III	II	I
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
*	X	V	XXXX	XXX	XX	IX				
1000	100	50	40	30	20	11				
*V	*IIII	*III	*II	XIIII	XIIII					
5000	4000	3000	2000	900	800					
**	*XV	*X	*V	*X						
1 000 000	500 000	100 000	50 000	10 000						

Mint látjuk, a rovás számjegyek között nincs nulla, ez is számrovásunk régiségére utal. A nulla számjegyet a görögök és a rómaiak sem ismerték, Indiában egy csillagász használta először a 7. században.

A rovás számjegyeket úgy írjuk le sorban, ahogyan kiejtjük. Például 2022: KETTŐ – EZER – HÚSZ (on) KETTŐ

$$2022 = \text{II} \text{X} \text{X} * \text{II}$$

Nem írjuk le kétszer az ezrest, mert ha így folytatnánk, akkor például a százezernél százszor kéne leírnunk.

2014 - helytelen	2014 - helyes

4452 - helytelen	4452 - helyes

59	32	44	87	60	70	51	19

980	759	725	157	651

91001	51350	12301	9004

100090	900103	90500	930001

*Néhány példa a számírás használatára
(Friedrich K., 2006-2018)*

Rováslemlékeinken eddig a rovás ezresnél nagyobb szám nem fordul elő. Ennek alapján általános az a felfogás, hogy rovás számjegyeinkkel a 999.999-nél nagyobb számok nem írhatók le. Azonban hatalmas állatállománnyal rendelkező szkíta-hun-avar elődeinknek bizonyára jó módszerük volt erre. Talán abakusz vagy szorobán szerű eszközt használtak. Nem saját ötlet, de az analógiás (hasonlóságon alapuló) gondolkodás alkalmazásával, ki tudjuk fejezni, le tudjuk írni rovás számokkal a milliót és a milliárdot is. Tehát:

tízszor ezer= tízezer

százszor ezer= százezer

ezerszer ezer = egymillió

milliószor ezer= egymilliárd

Ugyanitt egy népdal részlet:
*Rója fel a réz fokosom nyelére
Hány itcze bort ittam én meg hitelbe...*

Szinnyei József Magyar tájszótárában a rovás az anyajuh és báránya nyakába akasztott „*hajszálig egyforma fából faragott jegy*”. A rovást bicskával (bicsak, bicsok) végezték. Nagyobb, kemény fából készült rovásbot esetén kisméretű fűrészt alkalmaztak. A ródaló fejszével fatörzseket, tönköket daraboltak.

A rovás helyes módját Herman Ottó rajzán szemlélhetjük. A rovás botokat a rovó bal kézzel fogta és jobb kézzel rótt a jegyeket jobbról-balra.

A rovás kifejezést a középkortól az adóra, adózásra is használták, az adószedőt pedig ravónak, rovónak nevezték. Az egyházi tizedet már az Árpád kortól kerületenként szedték, ezeket az adókerületeket „kés”-nek nevezték, mert az összeget késsel rótták fel a rovásfára. Volt például Gömör kés, Szolnok kés, stb. Mátyás király korában az ország hat adózási kerületre, hat „kés”-re volt felosztva. A rovás latinul a „dica, az adószedő pedig „dicator”.

Így kezdődhetett, az adózáshoz kapcsolva, a rovás szavunk rossz értelemben való használata, holott eredetileg a közlés egyik fontos eszközét jelentette, a XX. századi nemzedékek gyermekkorában pedig már a legkeményebb iskolai írásbeli büntetést. Helységnevek is őrzik ezt a tevékenységet, szintén Czuczor alapján: Rava: falu Udvarhelyszékben, Rovás: erdélyi falu Fehér megyében. Budapest 16. kerületében van Rovás utca.

A Kárpát-medencei Rovásírás Versenyeken választható feladat volt a botra rovás. A vállalkozó tanulók 80 centiméteresre vágott kérgebotra vagy négy oldalára gyalult, 1.5 cm széles fenyőfa lécre rótták az egy mondatos szöveget. Többnyire tapéta vagy PVC vágó kést használtak bicska, rovókés helyett. Szép eredmények születtek.

A versenyeken a botrovást Lénárth András jászberényi rovásírás oktató, faragó művész irányította, felügyelte. Tőle idézek: *„A kérges botra (mogyoró) egyszerűbb a faragás, de lepattanhat a kéreg. Gömbölyű botra könnyebb, ha a kérget lehántjuk és a felszínét bepácoljuk, jobban látszik a faragás. De a négyszögletesre gyalult pálcának is megvannak az előnyei. Én a mogyoró botot két oldalán vonókéssel simítottam és faragás után pácoltam. Faragni az úgynevezett faragó késsel a legjobb, de a bicskának is hasonló a penge készítése.”*

Bár baleset még nem történt, mégis, aki gyermekek botrovás oktatására vállalkozik, kérje az igazgató és a szülők engedélyét.

III/5/4. Kérdések, feladatok a Számrovás, botra rovás c. fejezethez

4-8. osztály: 1-9. pontig

9-12. osztály: 1-15. pontig

1. Írd le a mai dátumot rovásszámokkal!
2. Írd le a születési évedet rovásszámokkal!
3. Mi volt korábban, a betűírás vagy a számírás?
4. Melyik két tudósunk foglalkozott alaposan a számrovással?
5. Milyen két fajtája van a számrovásbotnak?
6. Mit jelent a rovásfej kifejezés?
7. Mit jelent a dögrovás kifejezés?
8. Milyen eszközök használhatók a botrováshoz?
9. Olvasd el mit ír O. Nagy Gábor *Szólások és közmondások* c. könyvében a rovásról!
10. Milyen rovásbot fajtákat említ Lénárth András?
11. Melyik két régi külföldi számrovásnak rokona a magyar számrovás?
12. Mely számokban egyezik és melyekben különbözik a magyar, etruszk és római számrovás?
13. Van-e történelmi példa a millió és milliárd lejegyzésére rovásszámokkal, és hogyan írjuk le ezeket?
14. Miért nevezték „kés”-nek az egyes adózó kerületeket? Hány „kés”-re volt felosztva Magyarország Mátyás király alatt?
15. Kutató munka: Keresd ki a régi magyar nyelvi szótárakban a rovás szót! (Czuczor, Ballagi, Szinnyei) A nagyobb könyvtárakban megtalálod ezeket a szótárakat. Gyűjtsd ki a meghatározásokat! Ismertesd a szakkörön vagy a tanórán!

IV. A SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ GYERMEKEK ÉS A ROVÁSÍRÁS

Mivel tanult szakmám, eredeti foglalkozásom szerint gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus, logopédus vagyok, szeretnék kitérni erre a fontos kérdésre is.

A 2011. évi CXCV. Törvény 23. paragrafusa a Nemzeti Köznevelésről a következőképpen határozza meg, kik tartoznak a sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek közé: *„az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékos együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd. A sajátos nevelési igényű gyermek esetében a többiekétől eltérő, megemelt szintű megsegítés szükséges.”*

Tanári munkám során értelmi fogyatékos, egyúttal beszédhibás, továbbá ép értelmű beszédhibás és részképesség (olvasás-írás) zavarral küzdő tanulókkal foglalkoztam. Ennek alapján az a véleményem, hogy az enyhe fokban értelmi fogyatékos tanulóknak az **1-8.** évfolyamon ne tanítsuk a rovásírást. A legfőbb szempont ugyanis ezekben az években az, hogy képességei szerint legjobban sajátítsa el a latin betűs olvasást, írást, helyesírást, kialakuljon a szövegértés, szövegemlékezet, figyelem megosztás olyan szintje, amely szükséges gond nélküli életvezetéséhez, társas kapcsolataihoz, szóbeli, írásbeli közléseihez.

Az enyhe fokban értelmi fogyatékos tanulóknak a Szakiskolákban vagy a Készségfejlesztő iskolákban a **9-12.** évfolyamon lehet tanítani a rovásírást a szülővel, osztályfőnökkel, iskola igazgatóval megbeszélve. Különösen alkalmas a következő témakörbe illesztve:

„A tanulók ismerjék meg nemzeti, népi kultúránk értékeit, hagyományait. Tanulmányozzák a jeles magyar történelmi személyiségek, tudósok, feltalálók, művészek, írók, költők, sportolók munkásságát. Sajátítsák el azokat az ismereteket, gyakorolják azokat az egyéni és közösségi tevékenységeket, amelyek megalapozzák az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza és népei megismerését, megbecsülését.” (Forrás: Nemzeti Alaptanterv, 2020, Készségfejlesztő Iskola kerettanterve.)

Alátámasztja véleményemet, hogy ezen az iskola szinten, tehát a 9-12. osztályban már alapfokú angol nyelv oktatásban is részesül az enyhe fokban értelmi fogyatékos tanuló.

Középsúlyos értelmi fogyatékos gyermeknek ne tanítsuk a rovásírást sem az 1-8., sem a 9-12. évfolyamon, tehát amíg iskolába jár, mert a cél a tantervi anyag minél alaposabb elsajátítása beilleszkedése érdekében. Az iskola befejezése után a rovásírás oktató, rovásírást ismerő szülő vagy testvér elkezdheti a tanítást, minél játékosabb formában, pl. képkártyák, betűkártyák, betűkockák egyeztetésével. További ötletek találhatók a *Fejlesztő feladatok rovásírással 5-9 éves gyermekeknek* és az *Új rovásírás tankönyv és szakköri ötletár* c. kiadványaimban.

A gyengénlátó, vagy látásukat elvesztett tanulók is megismerkedhetnek a rovásírással, tanulmányi eredményüktől függően. Itt első sorban az olvasás-írás osztályzatokat kell figyelembe venni. Gyengénlátóknak a sima füzetet vonalazzuk meg a szükséges szélességű sorközzel. Erős színekkel írjuk a betűket. A látási fogyatékosoknál különösen fontos gyurmából rovásbetűk, szavak készítése és felismerésük, olvasásuk tapintással. Ügyes szülők készíthetnek 3x3 cm-es falapocskákba mélyített rovás betűkből sorozatot, ezekből szavakat lehet kirakni. A keveredés miatt nem ajánlom, hogy a rovás betűket a Braille – íráshoz hasonlóan domborított pontokból készítsék el. A rovás maga is bevésés jellegű, tehát a bemélyített rovásbetűk a jobbak.

Autista gyermekekkel az iskolai munkám során nem találkoztam, nincs tapasztalatom, de baráti család kislánya 12 éves kora táján könnyen és szívesen megtanulta idősebb rokonától a rovásírást.

Diszlexiás tanulóknál tapasztaltam, hogy javult az olvasási, írási teljesítmény, ezt az osztályfőnökök és szülők is alátámasztották. Hangsúlyozom, nem a diszlexia, diszgráfia „gyógyul” meg, hanem a rovásírás területén elért sikerélmény növeli az írási – olvasási kedvet. A helytelen olvasástanítási módszerből (globális módszer) adódó áldiszlexiás tüneteknél még jobb volt az eredmény. Mivel a rovásírásban nincs külön alakú kisbetű – nagybetű, nincsenek betűkötések, a jelek kevésbé hasonlítanak egymásra (mint pl. a latin betűs írásban a **p**, **b**, **d**), a diszlexiás tanulót kevesebb kudarc éri.

Ebből arra következtetek, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók többi csoportjánál (beszéd- és hallási fogyatékos, tanulási vagy magatartási zavarokkal küzdő és mozgáskorlátozott gyermek) sem jelent többlet megterhelést a rovásírás megtanulása. Mivel könnyen elsajátítható, érdekes, játékos, változatosan alkalmazható, a tanulók többsége nagy kedvvel és tehetséggel foglalkozik vele, egész személyiségére kihat és családja, barátai is szívesen fogadják ezt az érdeklődését.

V. UNICODE, SZÁMÍTÓGÉPES ROVÁSÍRÁS

A rovásírás 2014-ben bekerült az Írásrendszerek Nemzetközi Szabványába, a Unicode-ba, Szondi Miklós tanár, rovásírás oktató és támogatói segítségével.

Tisza András számítógépes szakember, rovásírás oktató pedig kidolgozta a számítógépes rovásírás módszerét, változatos betűtípusokkal és összerovási lehetőségekkel.

Aki szeretne számítógépen rovásbetűkkel írni, az látogassa meg ezt az oldalt. <http://old-hungarian.oldalunk.hu/site.php?sd=old-hungarian> Innen letölthető minden kiegészítő program, ami lehetővé teszi a számítógépes rovásírást (Tisza András).

MAGYAR ROVÁS-JELKÉSZLET

Λ	⊗	∫	℥	†	℥	↑	X	q	q
eG	eF	É	E	eD	eCS	eC	eB	Á	A
)	8	0	Λ	◇	1	↑	†	⊗	‡
eN	eM	eLY	eL	eK	eJ	í	l	eH	eGY
Y	I	Λ	H	℥	⌘	k	o	o	D
eT	eSZ	eS	eR	eP	ő	ő	ó	o	eNY
	Y	℥	M	Q	h	M	M	X	
	eZS	eZ	eV	Ü	Ü	Ü	U	eTY	

SZÁMOK

X	IIIV	III	II	I	V	III	III	II	I
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
*	⌘	XXXXV	XXXV	XXV	XV	V	XXXX	XXX	XX
1000	100	90	80	70	60	50	40	30	20

KÍSÉRŐJELEK

⌘	⌘	⌘	⌘	⌘	⌘	⌘	⌘	Y	X	1
TPRUS	TPRU	NB	MB	EMP	US	AMB	AND	ANT ENT INT	UNK ÜNK	AK

MSZ ISO/IEC 10646:2010. szabvány

MSZ ISO/IEC 10646:2010. szabvány

Unicode szabvány betűsor

VI. A ROVÁSÍRÁS ELŐNYÖS HATÁSAI

A rovásírás előnyös hatásai tapasztalataim és szakkörvezetők, versenyre felkészítő tanárok szerint a következő területeken mutatkoznak meg: figyelem, emlékezet, képzelet, kudarc-siker kezelése, társas viselkedés, finommozgás, új feladatok megoldóképessége, elemző képesség, teljesítőképesség. Különösen az összerovások készítése és megfejtése fejlesztő hatású.

Az alkotóképesség, az ötletesség megnyilvánulhat az összerovásokban és a rovásírás díszítőművészeti lehetőségeiben, a füzetekbe készített színes sormintáktól kezdve a festményekig, iparművészeti tárgyakig. Több tanítványomnál megnőtt a magyar nyelv, történelem és néprajz iránti érdeklődés.

Több esetben a szülőket is magragadta a rovásírás szellemisége, Székelyföldre utaztak a még látható rovás emlékek megtekintésére és ott eddig nem fényképezett új feliratokat is gyűjtöttek.

Jellemző, hogy a rovásírás szakkörökön, versenyeken igen ritkán fordul elő magartartási rendellenesség.

A rovásírás kitűnő lehetőséget ad szókincs bővítésre is, régi-régies szavaink megismertetésére. Rovás emlékeink ugyanis egyúttal magyar nyelv emlékek is! A Szakirodalomban kiemeltem a magyar nyelvi szótárakat.

VI/1. A magyar rovásírás a nevelés hatékony eszköze lehetne...

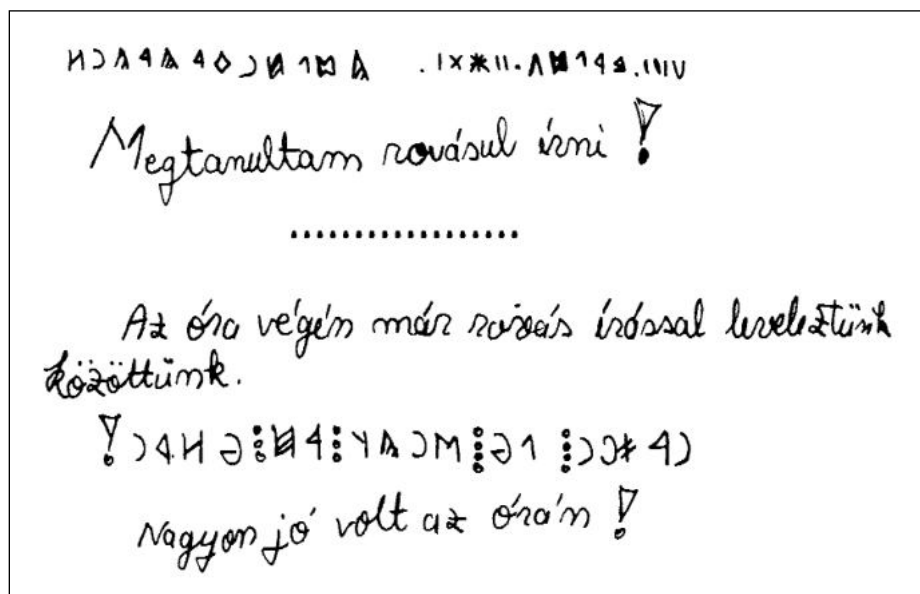
Nagyon egyszerűsítve: a nevelés személyiségfejlesztés, az oktatás pedig tudásfejlesztés. Mivel tudásunk, ismereteink a személyiségünk részei, ezért a nevelés és az oktatás bonyolult kapcsolatban áll egymással, ennek elemzése nem ezen dolgozat feladata. A nevelés közvetlenül szüleinken, családunkon, tanárainkon keresztül ér el minket. A nevelésnek része a hazafias nevelés, a nemzettudat alakítása is. A magyar rovásírás történetének, hátterének megismerése fejleszti a nemzettudatot.

1945 után a hazafias nevelés kiszorult az iskolákból, a rovásírás oktatását felvállaló cserkészmozgalmat pedig betiltották. Így a nevelésnek ezek a fontos tényezői több nemzedék életéből kimaradtak.

Nekem szerencsém volt, mert tanító dédnagyapám és nagyapám oktatták a rovásírást, így édesapámon keresztül, aki még cserkész is volt, eljutott hozzám. Forrai Sándor könyvekkel, előadásokkal, egy jelentős vándorkiállítással, Hódos László rovásírás oktató a Forrai kiállítás felújításával, hagyományainkat, régi magyar kincseinket megbecsülő hagyományörzők könyvek írásával, szakkörökön, táborokban, igyekeznek pótolni az oktatáspolitikának ezt a hiányosságát.

A Szakács Gábor által szervezett Kárpát-medencei versenyek közösség építő hatása abban is megmutatkozott, hogy a tanulók megismerkedtek a trianoni határokon túl élő társaikkal, majd leveleztek, találkoztak egymással.

A rovásírás a magyar nyelv megőrzésének is hatékony eszköze. Szakács Gábor 2011-ben és 2012-ben két, emigrációban élő honfitársunk támogatásával Csángóföldön: Lészped, Lujzikalagor, Pusztina, Bogdánfalva, Trunk, Diószén, Buda, Klézse, Somoska, Újrekecsin, Külsőrekecsin településeken tartott rovásírás ismertetést és oktatást 4-8. osztályos gyermekeknek. Hamar és jó kedvvel tanulták meg, néhány, a foglalkozások kezdetén csak románul megszólaló tanuló pedig újra használni kezdte a magyar nyelvet. Sajnos állami támogatás hiányában a kezdeményezésnek nem lett folytatása. Szép az is, ha Karácsony előtt az oktatásügy vezetői díszes csomagcskában csokoládét küldenek a csángó gyerekeknek, de ezzel még nem tartjuk meg őket magyarnak, magyar nyelvűnek, csak akkor, ha tanítókat is küldünk értelmes feladattal. Néhány mondat a csángó gyerekek véleményéből, köszönő leveléből:

„Jó volt, mert tanultam egy új írást.
 Jó volt, mert tanultam egy érdekes írást.
 Szerettem, mert nem mindenki tudja a rovásírást.
 Jó volt tanulni a rovásírást, mert érdekes volt, és szeret-
 tünk tanulni valami újat.
 Az iskolában a barátaimnak tetszett, mert nem mindenki
 tud írni rovásírással. Most fel tudom írni a nevemet
 rovásírással és az érdekes.
 Érdekes volt, mert nem tudtam semmit a rovásírásról, és
 mert serényen megtanultam.”

Ezt támasztja alá **Kass Róbertné Pornai Éva** tanárnő
 Könyvbarát(ság) című írásának részlete a Budapesti Nevelő, 2006/3-
 4. számában (78-90. oldal, az itt idézett részlet a 89. oldalon).

„...A magyar nép őstörténete szinte tálcán kínálja a rovásírással
 való megbarátkozást. A Kárpát-medencében élő (magyar) gyerekek
 évek óta rendszeresen összemérik tudásukat rovásírásból a XVI. ke-
 rületi Móra Ferenc Általános Iskolában. A rovásírás lelkes apostolai
 (Friedrich Klára és Szakács Gábor) már szerkesztettek tankönyvet,
 munkafüzetet, gyakorta és sok helyen előadásokat tartanak e témá-
 ban, s minden bizonnyal készségesen közreműködnének egy rovás-
 írás-fejezet elkészítésében, amely anyag (a történelem-tankönyv
 megfelelő részéhez kapcsolva) MINDEN diákhoz eljutna. (Még „játék-
 ból” is szívesen tanulnák meg a gyerekek, hiszen melyikünk nem
 szerkesztett kisiskolás korában olyan titkosírást, amelyet csak ő és
 a barátai ismertek?) Ez erősítené nemzet-tudatukat, összetartozá-
 sunkat, magyarságunk múltjának meg- és elismeréséhez segítene
 hozzá! (A hon- és népismeret tantárgy tartalmazza ezt a témát, már
 ahol ezt választják.)...”

VII. A SZAKKÖRI ÖTLETTÁRBÓL

Új rovásírás tankönyv és szakköri ötlettár c. kiadványomban sok
 gyakorlatot mutatok, pl.

61 feladat az írás, olvasás gyakorlására

10 feladat a számrovás gyakorlására

12 feladat a hangos olvasás gyakorlására.

„**Mi változott?**” játék: a betű kártyákból négyet, ötöt sorban a
 gyermek elé helyezünk. Megkérjük, hogy jól nézze meg, majd huny-

ja be a szemét. Az egyik kártya helyét megváltoztatjuk (pl. ha eddig a harmadik volt, legyen a második), majd a gyermeknek ki kell választania, hogy melyik kártyát helyeztük át.

„Mi hiányzik?” játék. Az előzőhöz hasonlóan játszunk, de itt nem áthelyezünk, hanem elveszünk egy kártyát. Nehezíteni lehet, ha pl. 10 kártyából fokozatosan egyre többet veszünk el, így egyre többre kell emlékeznie a gyermeknek. Jó teljesítmény, ha háromra-négyre visszaemlékszik, azaz kiválasztja ezeket a minták közül.

„Szólottó”: Két darab A4-es lapra ugyanazokat a szavakat fénymásoljuk latin betűkkel és rovásírással, kb. 25-öt. Az egyiket a szavak szerint szétvágjuk, összekeverjük. Ezeket minden tanulónak kiosztjuk. Az győz, aki hamarabb befedi a szavakat a párjukkal. Több ilyen lapsorozatot lehet készíteni.

Válogató olvasás: Csak olyan szavakat olvasson fel a tanuló a rovásírásos szövegből, amelyekben egy bizonyos gyakorlandó betű van, pl. *olvasd fel azokat a szavakat, amelyekben GY betű van...vagy csak az élőlényeket jelentő szavakat* stb.

Házi feladatnak: *másold le a szövegből a füzetedbe azokat a szavakat, amelyekben LY betű van..., stb.*

További feladatok:

- A táblára 6-8 szót írunk rovásírással, majd letöröljük, ki tud többet leírni emlékezetből a füzetébe. Jobb, ha látja a tanuló, hogyan írjuk, mintha előre elkészített szóképeket helyeznénk el a táblán.
- A tanulók előtt lévő hosszú rovásírásos szövegből néhány szót felírok a táblára, ki találja meg leghamarabb a szövegben? Húzzák alá a szövegben.
- Szétvágott, összekevert mondatok rendezése, leírása.
- Mondatokra vágott, összekevert történet időrendi sorrendbe rakása.

Számrovás gyakorlása

- Rovásszámok másolása, olvasása, tollbamondás utáni írása tízes, húszas, ötvenes, százaz, ezres, tízezres, százezres, milliós körben.
- Hangoztatom a számot, a tanulók felmutatják a kártyát a rovásszámjeggyel.
- Felmutatom a rovásszámot, a gyerekek hangoztatják.
- A tananyagban szereplő költők, írók, stb. születési, halálozási idejének leírása rovásszámjegyekkel.

Betűjáték készítés – legegyszerűbb és leghasználhatóbb:

Kemény papírt megvonalazunk 3x3 cm-es négyzetekre, beírjuk a rövid betűket (mindegyik négyzetbe egyet). Több sorozatot csinálunk, hogy mindegyik betűből, főként a gyakrabban használtakból sok legyen. Felvágjuk, összekeverjük, kiosztunk ugyanannyi darabot a játékban részt vevőknek. Indulhat a verseny, hogy ki tud több szót kirakni. Nem csak az olvasási készséget, hanem a szókincset is kitűnően fejleszti.

VIII. OLVASÓGYAKORLATOK

⌘XJDDJBY1Q# †ΛJY⌘K0fJ) ΛJ)q1 q††H0
(.IIIVXXV\VXXVXIIIVX ,ə†q†0 J)†HJY†H0)

ΛHJM .IX

,*BqB††H 1M J)I BKOJ) HqB JqM
BqJHMX Λ† ⌘K0 qXJ)HqHq0
0†ΛqB q XXJ1 ΛJ)0†#J Hq
,***0†Λ BqHqJ 0qH ,**qYJH XXKY H)†)
,0J0J)J0 ⌘qI #J) ,qHMX ⌘qI YJ0
.0J0 #† 0qH †)†B BqΛqΛq†HqΛ

0M0*** ,qY1qH** ,BqB††H*

..II 0JΛHJM †DqHqHq0 :YHJX⌘q ΛΛqM

YJΛJ)H ,.IVXXXXXIIIVX ,q1qB† əΛJ)1MX q)
(.IIIVXXV\IIIVXXXXVXIIIVX ,ə†q†0 †0ΛqJ

[illegible]

91111A 9A1444 :#HK# 1HK8KA

[illegible][illegible]

ᑭᑭᑭᑭᑭ (ᑭᑭ ᑭᑭ) ᑭᑭᑭᑭ) *ᑭᑭᑭ ᑭᑭᑭᑭ ᑭᑭᑭᑭᑭ ᑭᑭ ᑭ
ᑭᑭᑭᑭᑭᑭᑭᑭᑭᑭ ᑭᑭᑭᑭᑭᑭᑭ ᑭᑭ) ᑭᑭᑭ ᑭᑭᑭᑭᑭᑭ ᑭᑭᑭᑭᑭᑭᑭ ᑭᑭᑭ ᑭᑭᑭ

ᑭᑭᑭ*

Kriza János népköltési gyűjteményéből (Kriterion Kiadó, 1975/79.)

101. vers

Van már neköm szép új csizmám,
Karácsonba föl is húznám
Az egyiknél jobb a másik
Nincs több réta**, csak három lik***,
Két szál búza, négy szál konkoly,
Gazdaságom mind csak így foly.*

*csizmám, **rajta, ***lyuk

Wass Albert: Karácsonyi versek II.,

(A bújdosó imája, 1946, részlet, Püski Kiadó, 1998/78.)

*Elindul újra a mese!
Fényt porzik gyémánt szekere!
Minden csillag egy kereke!
Ezeregy angyal száll vele!
Jön, emberek, jön, jön az égből
Isten szekerén a mese!...*

Gömöri György: Attila sírja

(Gömöri György irodalomtörténész, fordító, egyetemi tanár. A vers forrása: *Magyarokhoz*, Medvigy Endre versgyűjteménye, Felsőmagyarország és Kiskapu Kiadó, 2002/563.)

*Gyerekkoromban arról álmodtam: megtalálom majd Attila sírját!
(Gárdonyi írt erről egy szép, furulyaszavú verset)*

*ott kell lennie annak a Tisza nagy árterében
nem jelzi földhányás füzes és bozót borítja régen*

*ott rejlenek azok a kincsek melyekről Priscos Rhétor
s más krónikások is írták hogy párjuk nincsen -
ó az Attila rég eltűnt sírja ez volt nékem az álom
keresem ma is képzeletben de már meg nem találom
bár fénylik fénylik eszeveszetten átver áttör a fénye
évszázadokon és vastag löszös vagy agyagos földön
A sír mélyén arany koporsó ezüst- és vasburkolású
méltó pihenőhelye Isten hajdani szíjostorának
akitől egyformán reszkettek pogány és épphogy-keresztény
fejedelmek
s hódoltak neki vagy szétestek pöffedt birodalmak
ó az Attila sírja hunn* (ámde nem új) legenda
kár hogy sugárzó kincsét meg nem oszthatom gyermekeimmel*

*hun

Szakirodalom

Magyar nyelvi szótárak kutatómunkához, vastaggal kiemelve. Sajnos többségük csak a nagy könyvtárakban érhető el (bár Kresznerics Ferencé ott sem mindig).

A rovásírás él-e a magyar nép között? (M.T.A. Budapest, 1903)

Bakay Kornél: Történelem 5, 6, 7. osztályosoknak (László Gy. Tört. és Kult. Egyesület, 2006-2009)

Ballagi Mór: A magyar nyelv teljes szótára (Pest, 1867, újra-nyomás: Nap Kiadó, 1998)

Barta József: Műveletek rovásszámokkal (In: Friedrich Klára: Új rovásírás tankönyv és szakköri ötlettár, 2006-2018)

Bánhegyi Ferenc történelem, valamint Hon és népismeret tankönyvei (Apáczai Kiadó)

Benkő Elek: A székely rovásírás korai emlékei (Magyar Nyelv, 1996/75-82)

Benkő Emőke: Nyelvünk lelke. A magyar nyelv ősgyökei erdővidéki székely tájszavakban és földrajzi nevekben (Kolozsvár, 2017)

Bonfini, Antonio: A magyar történelem tizedei (Balassi Kiadó, 1995)

Bothné Kósa Erika: A rovásírás oktatás tíz éve a Bp. XVII. kerületi

Zrínyi Miklós Általános Iskolában (In: A Magyarok 9. Világkongresszusának kiadványa, 2016.)

Czuczor Gergely-Fogarasi János: A magyar nyelv szótára (Pest, 1862)

Csallány Dezső: A székely-magyar rovásírás emlékei (A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve, III. 1960, 1963)

Csallány Dezső: Rovásírásos emlékek a Kárpát-medencében (A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve, 1969-1971)

Debreczeni Miklós: Az ősmagyar írás néhány hazai és oroszországi emléke (Pátria Részv. Társ., 1914)

Dittler Ferenc: Az ősi magyar rovásírás és mai alkalmazása (Hun-idea Kiadó, 2006)

Dugonics András: Magyar példa beszédek és jeles mondások (Szeged, 1820, Hasonmás kiadás: Bába Kiadó, 2009)

Fehérné Walter Anna: Az ékírástól a rovásírásig, I, II. (Buenos Aires, 1975)

Ferenczi Géza: Székely rovásírásos emlékek (Székelyudvarhely, 1997)

Fischer Károly Antal: A hún-magyar írás és annak fennmaradt emlékei (1889, Hun-idea Kiadó, 2005)

Forrai Sándor: Pásztoraink számrovása (Élet és Tudomány, 1981/11/20)

Forrai Sándor: Küskarácsontól Sülvester estig (Múzsák Kiadó, 1985)

Forrai Sándor: Az írás bölcsője és a magyar rovásírás (Gödöllő, 1988)

Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig (Antológia Kiadó, 1994)

Forrai Sándor: A magyar rovásírás elsajátítása (1996)

Friedrich Klára: Rovásírás gyakorlatok nem csak gyerekeknek, I, II. (Magyar Ház, 2000)

Friedrich Klára: Rovásírás tankönyv és szakköri ötlettár (2003)

Friedrich Klára: Attila ifjúsága (Rovásírás olvasókönyv, 2004)

Friedrich Klára: Roga királyfi (Rovásírás olvasókönyv, rajzolta: Szakács Gábor, kézzel átírta: Dittler Ferenc, 2004)

Friedrich Klára: Új rovásírás tankönyv és szakköri ötlettár (2006-2018)

Friedrich Klára: Papok és tanítók a rovásírás fennmaradásáért (In: Friedrich K.- Szakács G: Ősök és írások, 2008/25.)

Friedrich Klára: Írástörténeti áttekintő magyar szempontból (2010)

- Friedrich Klára: Rovás emlékek nyomában Székelyföldön (In: Magyar írás-Magyarás tudományi Füzetek, 7. kötet, 2010)
- Friedrich Klára: Pótnyomozás a kiskunhalasi rovásírásos pálcák ügyében (Arany Tarsoly, 2007/november)
- Friedrich Klára: Rovásírás és diszlexia (In: Friedrich K.– Szakács G: Kőbe vésték, fába rótták, 2005/113)
- Friedrich Klára: Rovásírás és balkezesség (In: Friedrich K.– Szakács G: Ősök és írások, 2008/59.)
- Friedrich Klára: Megfejtések könyve, I. kötet (2013)
- Friedrich Klára: Felvidéki rovásírásos emlékek (2014)
- Friedrich Klára: Megfejtések könyve, II. kötet (2015)
- Friedrich Klára: Mély titkú rovással (2017)
- Friedrich Klára – Szakács Gábor: Kárpát-medencei birtoklevelünk, a rovásírás (2003)
- Friedrich Klára – Szakács Gábor: Kőbe vésték, fába rótták... (2005)
- Friedrich Klára – Szakács Gábor: Rovásírás játék nem csak gyerekeknek (2005)
- Friedrich Klára – Szakács Gábor: Ősök és írások (2008)
- Georges, Jean: Az írás az emberiség emlékezője (Park Kiadó, 1991)
- Gimbutas, Marija: The language of the Goddess (Thames & Hudson, 2001)
- Harmatta János: Rovásírásos feliratok avar szíjvégeken (In: Rovásírás a Kárpát-medencében, Szeged, 1982.)
- Hering, Elizabeth: Az írás rejtélye (Gondolat, 1966)
- Herman Ottó: Az ősszám és az ősbetű viszonya irodalmunkban (Archaeologiai Értesítő, 1903)
- Herrmann Antal: Adalékok a rováshoz (Ethnographia, 1904)
- Hódolty László: A székely vagy régi magyar írás eredete (Pozsony, 1884)
- Hódos László: Forrai Sándor vándorkiállítás rovás emlékeinkből (In: A Magyarok 9. Világkongresszusának kiadványa, 2016.)
- Jakubovich Emil: A székely írás legrégebbi ábécéi (Budapest, 1935)
- Jensen, Hans: Geschichte der Schrift (Hannover, 1923)
- Juhász Irén: A szarvasi avar kori rovásírásos tűtartó (Magyar Tudomány, 1985/2)
- Kéki Béla: Az írás története (Vince Kiadó, 2002)
- Kémenes Antal: Székely rovásírás és tulajdonjegyek (Gyergyószentmiklós, 1914).
- Kósa Ferenc: A székely rovásfeliratok nyelvtörténeti tanulságai (In: Nyelvészeti tanulmányok, Kriterion Könyvkiadó, 1983)

**Kresznerics Ferenc: Magyar szótár gyökérrenddel és
deákozáttal, 1832)**

Kriza János: Vadrózsák (Ebben tájszótár, 1850, Kriterion, 1975)

Krizsák Kata: Rovásírás oktatás és módszerei a Délvidéken (In: A Magyarok 9. Világkongresszusának kiadványa, 2016.)

Magyar Adorján: Ős magyar rovasírás (Warren, USA 1970)

Magyar Értelmező Kéziszótár (Akadémiai Kiadó, 1972, 2003)

Makkay János: The Late Neolithic Tordos Group of Signs (Alba Regia, István Király Múzeum Évkönyve, Székesfehérvár, 1969)

Mandics György: Róvott múltunk (Irodalmi Jelen Kiadó, I, II, III. 2010-2011)

Mandics György: Somogyi Antal rovasírás gyűjteménye, I-VI. kötet (2012-2018)

Mészáros István: Gyerektípusok, esztétikai tevékenységek (Tankönyvkiadó, 1971)

Meixner Ildikó: A dyslexia prevenció és reedukáció módszere (Budapest, 1993)

Meixner Ildikó: Én is tudok olvasni I, II. (Tankönyvkiadó, 1978)

Molnár József-Simon Györgyi: Magyar nyelvemlékek (Tankönyvkiadó, 1980)

Molnos Angéla: Magyarító könyvecske (Idegen szavak magyarítása – Debrecen, 2001)

Molnos Angéla: Megmaradásunkért a magyar nyelv ügyében (Debrecen, 2010)

Nagy Éva: A rovasírás megismertetésének, megszerettetésének és terjesztésének szolgálatában: Kanadában, Calgaryban (In: A Magyarok 9. Világkongresszusának kiadványa, 2016.)

Nagy Géza: A székely írás eredete (Ethnographia, 1895. július-szeptember 4. szám)

Nagy Sándor: Az oktatás folyamata és módszerei (Volos Kiadó, Budapest, 1993)

Nagyné dr. Réz Ilona: Téri tájékozódás (Bárczi G. Gyp. Főiskola, 2008)

Németh Gyula: A magyar rovasírás (A magyar nyelvtudomány kézikönyve, II. kötet, 2. füzet)

O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások (Talentum Kiadó, 1996)

Patassy Sándor: Göncöl Táltos Rovóiskola (sorozat, Csallóköz hetilap, 2017. 40. számtól az 51. számig)

Patassy Sándor: Forrai Sándor Magyar Örökség-díjas hagyatéka (Csallóköz hetilap, 2019. 45. szám)

- Patassy Sándor: Tovább él az ősi tudás (Csallóköz hetilap, 2019. 47. szám)
- Petőcz Károly: Az emlékeztetőktől a nyomtatott betűig (1984)
- Püspöki Nagy Péter: A magyar rovásírás eredetéről (Magyar Nyelv, 1977/3.szám)
- Salgó Gabriella: A Felvidéki rovásírás oktatás helyzete, módjai (In: A Magyarok 9. Világkongresszusának kiadványa, 2016.)
- Sebestyén Gyula: Rovás és rovásírás (1909: Magyar Néprajzi Társaság, 2002: Tinta Kiadó)
- Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei (Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1915)
- Sebestyén Gyula: Miként bizonyosodott be a székely rovásírás hitelessége? (In: Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára, Sepsiszentgyörgy, 1929, I. kötet)
- Szabó Károly: A régi hún-székely írásról (Budapesti Szemle, 1866)
- Szakács Gábor: Tájékoztató füzetek a Kárpát-medencei Rovásírás Versenyeiről (2000-2011)
- Szakács Gábor: Forrai Sándor, a kortárs rovásírás atyja (Magyar Demokrata, 2003/7.)
- Szakács Gábor: Az EMP jel titka (Magyar Demokrata, 2007/8.)
- Szakács Gábor: Szakdolgozatok a rovásírásról (FK.– SZG: Ősök és írások, 2008/179.)
- Szakács Gábor: Marsigli, Magyarország fölfedezője (Magyar Demokrata, 2008/46.)
- Szakács Gábor: Patakfalvi Sámuel rovásírásos Biblája (Magyar Demokrata, 2009. szept. 9)
- Szakács Gábor: Rovásírás, a magyar hagyaték (Magyar Demokrata, 2016/36.)
- Szakács Gábor: A hagyományőrző rovásírásos településtáblák elterjesztése a Kárpát-medencében (In: A Magyarok 9. Világkongresszusának kiadványa, 2016.)
- Szakács Gábor: Múltunk a bódorgó köveken (Magyar Demokrata, 2017. jún. 7.)
- Szántóné Balázs Edit: Írástörténet és történelemtanítás (Tankönyvkiadó, Budapest, 1986)
- Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára (1902, Nap kiadó: 1999)**
- Szinnyei József: Magyar Tájszótár (Hornyánszky V: 1893-1901, Nap Kiadó: 2003)**
- Szondi Miklós: Róni tanulok (Solt, 2010)
- Szondi Miklós: A halasi rováspálcák (Solt, 2011)

- Szondi Miklós: Az Old Hungarian betűkészlet megszületése és használata (In: A Magyarok 9. Világkongresszusának kiadványa, 2016.)
- Thelegdi János: Rudimenta Priscæ Hunnorum linguæ breuibus quaestionibus ac responsionibus comprehensa (A hunok régi nyelvének elemei rövid kérdésekben és feleletekben összefoglalva, Leyden, 1598). Közzétette Sebestyén Gy: 1909, 1915, Ars Libri: 1994)
- The Danube script in light of the Turdas and Tartaria discoveries (Exhibition catalogue, National History Museum of Transylvania, 2009)
- Tipary László: Gyöngyszemek Palóccországból – Felsőszemeréd és rovásírási emlékei (Madách-Posonium, 1995)
- Tisza András: Írástudó (Csak rovásírással készült havilap)
- Tisza András: A számítógépes szabványosításon túl (In: A Magyarok 9. Világkongresszusának kiadványa, 2016.)
- Tisza András kiadása: Rovott mesék (Illyés Gyula hét meséje)
- Thuróczy János: Magyarok Krónikája (1486, Magyar Helikon, 1978)
- Vékony Gábor: A székely írás (Nap Kiadó, 2004)
- Winn, Shan, M.M: Pre writing in south-eastern Europe (Western Publishers, 1981)
- Z. Urbán Aladár: Az anyanyelv az én hazám (Palóc Társaság, 2018)
- Zakar András: Az írás bölcsőjénél (Magyar Őskutatás, 1970/november)
- Zomoráné Cseh Márta: Örökségünk a rovásírás (Cserkészvezetők könyvtára, Szamosújvár, 2011)

Szakdolgozatok a rovásírásról:

- Salgó Gabriella: Rovásírás a szabadidős tevékenységben (Nyitra, 2008)
- Horváth Judit: A rovásírás múltja, jelene és jövője (Szombathely, 2008)
- Szabó Ildikó: Thelegdi János és a székely-magyar rovásírás (Eger, 2012)

Kézzel írt rovás mesekönyvek:

- Friedrich Klára: Roga királyfi (Rovásírás olvasókönyv, rajzolta: Szakács Gábor, kézzel írta: Dittler Ferenc, 2004). A Magyar Elektronikus Könyvtárból ingyenesen letölthető.
<http://mek.oszk.hu/02800/02849/02849.pdf>

Krizsák Kata délvidéki tanítónő kézzel átírta Benedek Elek: Az aranyszörű bárány c. meséjét. (Rajzolta: Foky Emmi, 2020.)

Az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárában elérhető rovásírásos kiadványok:

Friedrich Klára: Attila ifjúsága (Rovásírásos olvasó füzet, 2004.):
<http://mek.oszk.hu/02800/02850/02850.pdf>

Valamint a kézzel átírt könyveknel említett Roga királyfi

Bilisics László felvidéki nemzettársunk számítógéppel átírta rovásírással a magyar irodalom sok gyöngyszemét. Például az Egri csillagokat 2007 januárjában töltötték fel a Magyar Elektronikus Könyvtárba. Néhány elérhetőség:

Icinke-picinke (Rovásírással) – Népmesék óvodásoknak

<http://mek.oszk.hu/04700/04738/04738.pdf>

Arany János összes költeményei (Rovásírással)

<http://mek.oszk.hu/05600/05694/05694.pdf>

Arany László: Magyar népmesék (Rovásírással)

<http://mek.oszk.hu/08400/08469/08469.pdf>

Benedek Elek: Magyar mese- és mondavilág 1. – A csodaszarvas (Rovásírással)

<http://mek.oszk.hu/07300/07337/07337.pdf>

Gárdonyi Géza: Egri csillagok (Rovásírással)

<http://mek.oszk.hu/04400/04435/04435.pdf>

Petőfi Sándor összes költeményei (Rovásírással)

<http://mek.oszk.hu/04900/04946/04946.pdf>

Honlapok:

Friedrich K. – Szakács G. honlapja: <http://www.rovasirasforrai.hu>

Patassy Sándor honlapja: <http://www.felvidekirovok.hu>

Szondi Miklós honlapja: <https://magyarrovas.hu>

Tisza András honlapja:

<http://oldhungarian.oldalunk.hu/site.php?sd=old-hungarian>

Képek jegyzéke

Első belső borító:

1. Két edény-alj az újkőkorból, Torma Zsófia régész nő leletei. (Kép forrása: The Danube script in light of the Turdas and Tartaria discoveries-National History Museum of Transylvania, 2009)
2. Újpesti rováslemlék, 9-10. sz. (Fénykép és ismertetés: Friedrich Klára: Magyar Demokrata - 2005/8., Újpesti Helytörténeti Értesítő - 2006/június, Megfejtések könyve I., 2013/179.) Bővebben a Válogatás rováslemlékeinkből c. fejezetben.
3. A Dálnoki rovásfelirat 1526-ból (Fénykép: Friedrich Klára, 2009)
4. Az Énlakai rovásfelirat 1668-ból (Fénykép: Friedrich Klára, 2009)
5. A Szarvasi tűtartó egyik oldala (Kép forrása: Az avarok aranya - A nagyszentmiklósi kincs - MNM, Helikon, 2002)

Hátsó belső borító:

Friedrich Klára kiadványai, rovásírás olvasógyakorlatokkal (kivéve a Fejlesztő feladatok... c. füzet):

1. Új rovásírás tankönyv és szakköri ötlettár (2006-2018)
2. Roga királyfi (Kézzel írt rovásbetűs mesekönyv, 2004)
3. Attila ifjúsága (Rovásbetűs olvasókönyv, 2003)
4. Fejlesztő feladatok rovásírással 5-9 éves gyermekeknek (2012)
5. Írástörténeti áttekintő magyar szempontból (2010)
6. Roga hun király (2009)
7. Megfejtések könyve I. (Rováslemlékek és megfejtéseik, 2013)
8. Megfejtések könyve II. (Rováslemlékek és megfejtéseik, 2015)
9. „Mély titkú rovással...” (2017)

Hátsó külső borító: A rovás ábécét faragta Tara Zoltán

I. színes oldal:

A magyar írásbeliség szobrai

Felül: Józsa Judit kerámiaszobrász: *Magyar írásbeliség - Rovásírás*, terrakotta szobor és részlete. A gyökérzet között rovásírással körbevezetett vannak nevekkel, pl. Torma Zsófia, Fischer Károly Antal, Thelegdi János... Fénykép: Gedai Csaba fotóművész.

Alul: Dr. Visnovszky Rezső vezető királyi tanfelügyelő (1883-1939) síremléke Balassagyarmat katolikus temetőjében. A rovókést tartja.

tó, a rovás mikéntjét mutató idős tanító és a tisztelettel, áhítattal figyelő tanítvány alakját Bóna - Kovács Károly szobrászművész alkotta. Feltételezhető ennek alapján, hogy a tanfelügyelő úr ismer- te és tanította a rovásírást. A fényképet Hegyi Károly zenész, ro- vásírás oktató készítette 2022-ben.

II. színes oldal

- 1. 2. kép:** A Budapest, 16. kerületi, sashalmi /rákosszentmihályi re- formátus templom és a Budapest, 5. kerületi, Szabadság téri Ha- zatérés református templom falaira a Himnusz és a Szózatot ro- vásírással is megjelenítő nagyméretű, szép tűzzománc táblák ke- rültek. Készítőjük: Paál Sándor tűzzománc művész.
- 3.** Rovásírásos mandala. Készítette: Kovács Ilona festőművész, aki rovásíró csoportot szervezett kanadai magyarok számára. Alkotá- sait gyakran díszíti rovásírással. Fénykép: Kovács Ernő.
- 4.** A Forrai kör jelvényét Dittler Ferenc vezető építész rajza alapján Lénárth András rovásírás oktató, faragó művész készítette.
- 5.** A *magyar* szó ötletes és művészi összerovása Bethlen Gábor mell- szobrán, Gyergyószentmiklóson, Oláh Szilveszter szobrászmű- vész alkotása. Egyéb szobrai is díszítette régi írásunkkal. Fény- kép: Friedrich Klára.

III. színes oldal:

- 1.** Fábián Ottó Felsősfalván ötletes összerovásokkal díszítette fali- óráját. Szekeres Lukács Sándortól kaptam a fényképet, köszö- nöm.
- 2.** Ifj. Forrai Márton jobbról-balra járó faliórát készített Bonyhádva- rasdon, ajándékkul a Kárpát-medencei rovásírás verseny győztesé- nek. Középen Roga hun király neve összerovással.
- 3.** Szabó Klára festőművész virágos rovásbetűs színező füzetének ábécéje.
- 4.** A Budai Várban lévő Karmelita Kolostor szökőkútját rovásírás dí- szíti. Vésnök, kőfaragó: Pap Lajos, fényképezte: Kárász Karolina. Olvassák el a feliratot!

IV. színes oldal:

- 1.** PaedDr. Patassy Sándor dunaszerdahelyi tanár, grafikus, rovásírás oktató, rovásírás verseny szervező alkotása.
- 2.** Köszöntő felirat a Budapest, 16. kerületi Móra Ferenc Általános is- kolában, amely 11 éven át adott otthont a Szakács Gábor által szervezett Kárpát-medencei Rovásírásversenyeknek. Az igazgató, Dr. Jeszenszky Dr. Gallai Gabriella és a tanári kar nagy kedvvel

és sok ötlettel rendezte a több mint 100 fős versenyeket. A feliratot Dittler Ferenc vezető építész készítette.

3. A 12 éven át megrendezésre került Kárpát-medencei Rovásírás-versenyek egyik emlékeztető füzetének borító részlete. A füzetek minden ismeretet tartalmaznak a versenyekről és nagy segítséget nyújtottak azoknak, akik hasonló versenyeket szerveztek. Szerkesztette: Szakács Gábor.
4. A cserkészek által készített táblácskát a székelyföldi Gelence műemlék templomában fényképezte Friedrich Klára 2016-ban.
5. Szabó Károly református lelkész kiadta rovasírással az Újszövetséget 2019-ben, Tisza András számítógépes átírásában. A fejezetek gyönyörű színes kezdő betűit maga a lelkész úr festette, ezekből egy példa a rovas P és H.
6. Dr. Tarnóczy Zoltán művésztanár festménye, aki a rovasírás versenyekre is sikeresen felkészítette tanítványait.

V. színes oldal

Székelyföldi példa alapján Szakács Gábor író, újságíró kezdte Magyarországon először a rovasírásos helységnévtáblák állításának szervezését.

Három példa:

1. Budapest, XVI. kerület - Kovács Péter polgármestersége idején (2010).
2. Budapest, XVII. kerület - Riz Levente polgármestersége idején (2012).
3. Püspökszilágy – helyi szervező: Rottenhoffer István (2013). Sok hasonló művészi szintű faragott rovas tábla készült, honlapunkon láthatók.

VI. színes oldal

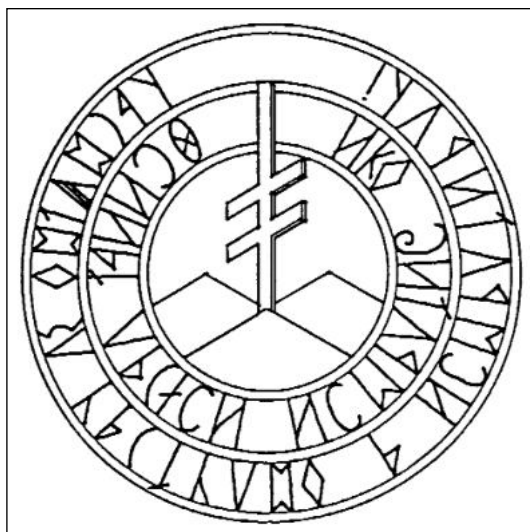
1. Terdik Tamás, a Forrai Sándor Rovásíró kör tagja Környéről küldte a születésnap tortája képét. Ez a rovasírás felhasználásának édes, ízletes módja. Több változatát is küldték már Fényképtárunkba.
2. Csernus Lajos grafikus, a kecskeméti rovasírásos helységnévtábla állítás szervezője készítette ezt a naptárt.
3. Ismét egy alkotás Lénárth Andrástól. Egyúttal olvasógyakorlat is.
4. Sajnos már nincs köztünk Oláh Imre Jenő, aki politikai okokból vándorolt ki Amerikába, de megtartotta magyar anyanyelvét és magyar írásunkat, sőt oktatta is a „Rovódában”.

VII. színes oldal

1. **2:** Szakács Gáborral elsőként kezdtük könyveink, lemezeink címet rovásírással is megjeleníteni és hála Istennek, többen követik példánkat. Borítótervek: Barta József grafikus.
3. Bereczkyné Érchegyi Ildikó festőművész 2013-as mátyásföldi kiállításán készítette a fényképet Friedrich Klára. A festmény címe: Imre herceg bemutatása.
4. Ötletes, egyedi megoldás Székelykeresztúr főterén a település neve rovásírással. Fényképezte: Habedank Marianna, 2009.
5. Tisza András, a számítógépes összerovások kidolgozója, rovásírás oktató hozta létre a csak régi magyar írásunkkal készült havilapot, az Írástudó-t.

VIII. színes oldal

1. Koprivanacz Istvánné tanárnő tanítványainak filcrátétes munkája, ajándék a versenyzőknek. 2009-ben a Kárpát-medencei Rovásírásversenyek egyik elődöntőjét szervezte Sükösdön.
2. A *Pötyi kirakó* és hasonló játékok nagyon alkalmasak a rovásírás gyakorlására, továbbá a finommozgás és a szem-kéz összerendezettség fejlesztésére.
3. Rugonfalva település rovástáblája, Szakács Gábor székelyföldi szervezése (2009). A táblát készítette sok más szép és hasznos alkotással együtt Vári Dénes, helyi lakos. Rugonfalvának rovás emléke is van a templomban, lásd a *Válogatás rovás emlékeinkből* c. fejezetben.
4. Budapest I. kerületében a Bécsi Kapunál látható ez a rovásfeliratos zászlótartó. Készítetője a Budavári Önkormányzat. Fénykép-tárunkba küldte: Zádorné Nedeczky Ildikó 2016-ban.
5. Hódos László rovásírás oktató, Forrai Sándor vándorkiállításának felújítója készítette a 17. kerületi Zrínyi Miklós Általános iskolában tartott és Dr. Petrőczy Tibor igazgató, valamint Bothné Kósa Erika tanárnő és munkatársaik által rendezett színvonalas és népes *Budapesti Rovásírásverseny és Hagyományőrző Nap*-ra az oklevelet, emléklapokat. Ez a 2016-os emléklap fejléce, az iskola fényképe is látható rajta. 2020-ban a járványhelyzet miatt a 15. verseny elmaradt, azóta szünetel közművelődésünknek ez a fontos rendezvénye, reméljük lesz folytatás!

*A Forrai Sándor Rovásíró Kör jelvényét
Dittler Ferenc építész készítette.*

A következő színes oldalakon:

**Néhány példa régi magyar írásunk 20, 21. századi
felhasználására**

II.

1.

2.

3.

4.

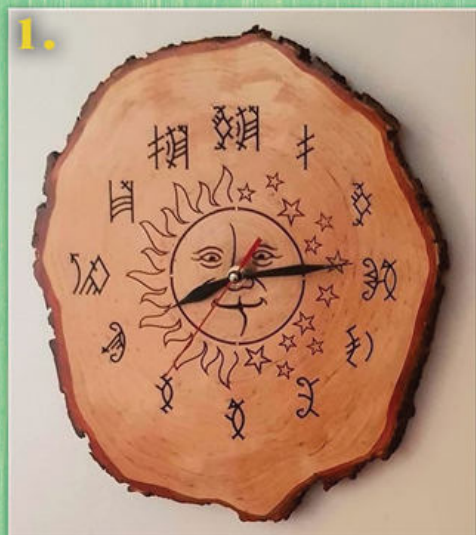

5.

III.

1.

2.

3.

4.

1.

3. 1. 2007. évi VIII. Kárpát-medencei
Rovásírásverseny 2007

V.

1.

2.

3.

1.

2.

 40TX
XX • V - IXX • III

8

4M4X YJH2A1

 AH144
3TH14M1
4M4X 4AKO34

 V 8 * II
III V X

IV 44TH0 • YJ2M1	V 44HK4	III 34H2A0 • 401034	III 44H1 • 42317	II 20H • 4324A1Y	I X4041 • 4KA40	XXX	IX III V X
III 4A241 • 44MH21	IX 43K4 • 44HA203	IX 432H20	X 343H4 • 44A44	III V 02AH2A	III V 04814	II V HNA2432X	III V X
XX 4141A20 • 40H2X	III V X 34A13 • 3M1	III V X 4H4 • 402A4 • 01H2	II V X A40144	IV X A2H23 • 4320X	V X 41201 • 4100Y	III X 440120X	XX
II V XX 4A238	IV XX 34A2M2 • 4KA40	V XX 34XH2	III XX 41204M • H2YH2	III XX 3H24	II XX 41AN1 • 41H	IX X 34Y34A200	IX X
III	II	I	IX XX 4A2A24	XXX YJ204Y • 40241	III V XX 432A • 43A24A4	III V XX A143 • 4404H	III X
443H4A4M	Y4X301	02Y202	0KTHK44H	41H21	4120	34028	

3.

4.

 ŐSI magyar
nyelvemlékek
gyöngyszemei.
ROVÁSÍRÁS

 4JM2H
ROYÓDA

OLÁH IMRE JENŐ - EMERY OLÁH USA

 H4448:1AK
0202A43MA20
... 43444K4
A4HTA4M2H

VII.

1.

Hunyadi Mátyás igazsága

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

Kereszténység és Európa pajzsa
Magyar vér visz diadalra...

Zene: Szakács Gábor

Versek: Friedrich Klára

Papp-Váry Elemérné

Sajó Sándor

Összekötő szöveg:

Friedrich Klára

2.

Rákóczi és a szabadság
Székely György - Friedrich Klára

3.

4.

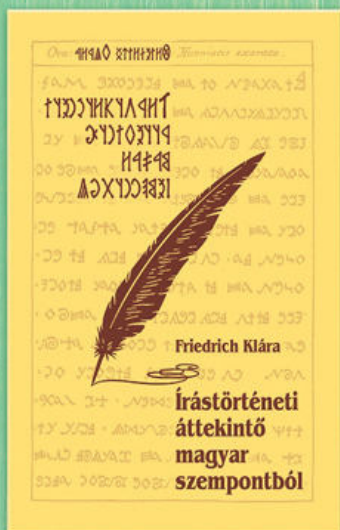
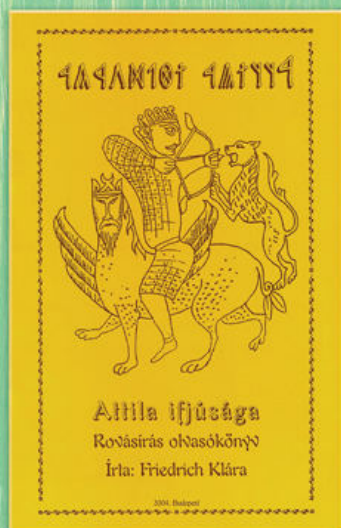
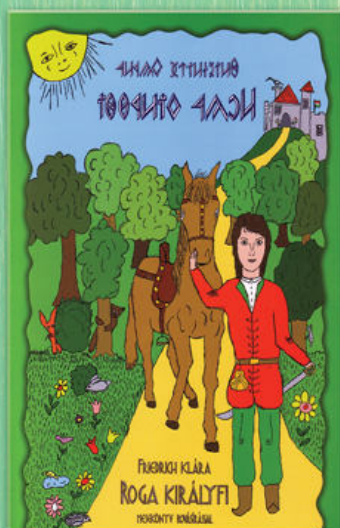
5.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ez a módszertani útmutató tanárok, rovásírás oktatók, hagyományőrzők és szülők számára készült. Friedrich Klára (1948-) eredeti foglalkozása: gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus, logopédus. Édesapjától tanulta a rovásírást és legalább harminc éve kutatja, oktatja. Ismereteit nem a világhálóról, hanem rováslelkek helyszínein, továbbá múzeumokban, nagy könyvtárakban szerezte. Az Útmutatóban tanácsot ad a Sajátos nevelési igényű gyermekek rovásírás oktatásához is. Figyelemre méltó, hogy a magyar nyelv tisztelőjeként igen ritkán használ idegen szavakat. Száznál jóval több ábra, kép segíti az olvasót a tájékozódásban. A szerző arra biztat bennünket, hogy tanuljuk és tanítsuk a rovásírást, amely magyar nyelvünkkel együtt legnagyobb művelődéstörténeti kincsünk.

Balla Gergelyné Edit tanár

